

NAMAZGÂHLAR

Mustafa ÖZDAMAR

Namaz",evrenin erdemi Efendimiz aleyhisselâmın özel ve güzel tanımlarıyla "dinin direği" ve "müminin mirâcı" dır.

"Namazgâh", Farsca kökenli "nemaz" kelimesi ile "yer" anlamındaki "gah" edatının birleşiminden meydana gelmektedir. "Namaz kılınan yer"ya da kısaca "Namazlık" demektir. 3 numaralı resimde görülen namazgâh taşının önündeki seccadeyi andıran yer, bunun orijinal bir örneğidir.

"Namazgâh taşı" ise, hem kibleyi gösteren hem de açık arazide"sütre"-namaz kılan kişinin önünden geçilmek zorunda kalındığı takdirde namazın bozulmasına engel teşkil eden, namazın bozulmamasını temin eden bir tür perde- görevi gören ve görünüm itibariyle genellikle mezar taşına benzeyen ve üzerlerinde çoğunlukla :

"KÛLLEMA DEHALE ALEYHA ZEKERİYYA-L MİHRAB"

âyeti, bazen sadece:

"EL MİHRAB"

kelimesi,bazen de:

"SAHİB-UL HAYRAT...

RUHİÇUN FATİHA"

benzeri ibâreler bulunan, bu sebeble de halkın çoğunluğu tarafından mezar taşı sanılan kitâbelerdir.

Halk arasında "set", "seki", edebiyatta ise "suffe", "musallâ" ve "makam" kelimeleri ile de ifade edilen namazgâhlar , seyahata çıkan yolcularla pikniğe gidenlerin hem dinlenmeleri hem de namazlarını edâ etmeleri için vakfe-

dilmiş hayrat yerlerdir.

Ansiklopedik İslâm Lügati'nde namazgâhlar için aynen şöyle söylenilmektedir. "Eskiden şehir dışında, kırdada ve set üzerinde mihrap konulmak suretiyle namaz kılınmak için yapılan yere verilen addır. Bir kasabanın bütün halkını bir arada bulunduran geniş meydana da bu ad verilirdi. Bayramlarda ve benzeri hallerde bütün halk burada toplanırdı. Bugünkü miting, meydanı vazîfesini görürlerdi. Bu namazgâhların çoğunda üzerine çıkılıp hutbe okunacak veya konuşulacak bir minber ve mihrab bulunurdu. Keza büyük kervan yolları üzerinde, çoğunlukla konak yerlerinde de namazgâhlar bulunurdu. Buralarda çeşmeler inşa edilir ve namaz kılacak kimseleri güneşten korumak için ağaçlar dikilirdi."

Namazgâhların genel görünümü, halkın abdest alma ve su içme ihtiyacını karşılayan bir kuyu ya da çeşme, kibleyi gösteren ve mihrab görevi gören bir namazgâh taşı, taşın önünde en az bir kişinin namaz kılabilceği kadar bir set ve gölgesinde hem dinlenen hem de ibadet edilen bir veya birkaç ağaçtan ibaret bir alandır.

Namazgâhlar daha ziyâde yaz mevsimlerinde ve özellikle sıcak aylarda hizmet veren, cuma, teravih ve bayram gibi cemaatin yoğun olduğu namazlar için vakfedilmiş açık hava ibadetgâhlarıdır. Bugünkü İstanbul'daki Kadırga Parkı, Esmâ Sultan Vakfı hayratındandır ve bu tür namazgâhlar için orijinal bir örnektir. Mihrap ve minberi hâlâ ayakta duran İstanbul Beykoz Anadolu-

hisarı Namazgâhı da böyle bir örnektir. Namazgâh alanları üzerinde bir yüzü mihrap, öbür yüzü çeşme olan ilginç yapılar da vardır.

I.Fazıl Ayanoğlu, İstanbul I.Hakkı Konyalı Vakıf Kütübhane ve Arşivinde 5340 numarada kayıtlı "İstanbul Namazgâhları" müsveddelerinde bu konuya şöyle değiniyor:

"İstanbul dünyanın tabii ve bedii güzelliklerini göğsünde toplamış ve tarih boyunca dillere destan olmuş şehirlerden biridir. Bu şehrin tabii güzellikleri Bizans eserleriyle süslenmiş, fakat sanatın erişilmezliklerine yükselen Türk âbideleriyle muhteşem bir hale gelmiştir. Göklere niyaz elleri gibi uzanan câmî minâreleri, çeşme, saray, medrese ve sebiller, bu duanın en sâde delillerindedir. Bu eşsiz güzel ve câzib şehrin Türk eserleri üzerinde uğraşılmış, kitaplar yazılmış, ta-nutmağa çalışılmış, fakat bu medeni eserler karşısında küçük olmakla beraber insanlığın en yüksek âbidelerinden sayılan namazgâhlar üzerinde durulmamış, onların muhafazası için çalışmak, tedbir almak şöyle dursun, olduğu gibi bırakılmış ve bunların üzerinden uzun uzun yıllar hatta asırlar geçmiş..."

"İstanbul'un ilk büyük namazgâhı, Okmeydanı'ndadır. Fakat mübarek add edilen bu meydana "kabza" alan pehlivanlardan başka kimse giremezdi. Beykoz'daki Sultanîye Namazgâhı mesiresi ile Kadıköy Küçükçamlıca Suyu'nun bulunduğu yerdeki "teferrüc" namazgâhlarında halk yazın gezinti yapardı."

İbni Batuta'nın Denizli'de gördüğü bir namazgâhı anlatırken verdiği bilgiler, namazgâhların hem bir açık hava ibadetgâhı hem de bayram yeri ve şenlik alanı olduğunu belgelemektedir. Denizli ve Burdur yörelerinde eski namazgâh yerlerine hâlâ "bayramyeri" denilmesi, İbn-i Batuta'nın verdiği bilgileri doğrulamaktadır.

Atalarımızın Hak rızası için halkın tefekkür, teferrüc ve mesire ihtiyaçlarını düşünmeleri ve bu uğurda kendilerine emanet edilen mülklerini vakfetmeleri, hem üstün meziyet ve faziletlerini hem de yaşanılır bir çevre düzenine çok çok önem vermelerini orta-

ya koymaktadır.

İbn-i Batuta (İbn Batuta Seyahatnamesi'nden seçmeler, İ.Parmaksızoğlu s.16,17,121) Denizli Beyi Yinanç Beğ'in de katıldığı bir ramazan bayramı şenliğinden söz ederken "Namazgâha gittiğimizde Sultan da askerleriyle çıkmış, bütün sanatkarlar, davul zurna ve boruları, bayrakları ile hazırlanmışlar, gösterileri ve silahları ile de birbirleriyle yarışa girmişlerdi. Her sanatçı kolu, yanlarında getirdikleri koyun, öküz ve ekmek yüklerini taşıyanlar, kabristanda kestikleri kurbanları ekmekleriyle birlikte fakir fukaraya dağıtıyorlardı. Bayram alayı kabristandan başlamakta idi. Oradan Namazgâha geliniyordu." der ve Sultan Özbeğ'in tahkenti (Başkenti) "SARAY"ın özellik ve güzelliklerini anlattıktan sonra şunları ilâve eder. "Onüç Cuma Mescidi vardır." "Namazgâhları ise sayılamayacak kadar çoktur."

Gerçekten de İslâmiyetin yaygın olduğu ülkelerde, özellikle Anadolu'da, hemen hemen bütün kentlerde ve köylerde, yol boylarındaki konak yerlerinde ve açık arazilerde, bazen yaşı unutulmuş ulu bir çınarın, bazen de birkaç salkım söğütün gölgelediği zümrüt yeşilli alanlarda şakır şakır hayat şakıyan bir pınar ya da sessiz veya çingiraklı bir kuyu çevresinde yer alan sayılamayacak kadar namazgâh vardır. Anadolu'da hemen hemen her köyde bir çınaraltı vardır ve genellikle kır kahvesi olarak kullanılan bu mekanlar eski namazgâhlardır.

Namazgâhların bu denli çok olmasının özel ve güzel sebeplerinden ilki, İslâmiyetin ilk yıllarında, nurlu Medine Devleti'nin temellerinin henüz atıldığı devirlerde, toplu halde ve açık arazilerde kılınan namazların tatlı hatıralarını yâd etmek, canlı tutmak ve güzelim "sünneti seniyye"yi sürdürmektir.

İkincisi, pikniğe ya da yolculuğu çıkan ve yabancı olduğu açık arazide kibleyi tayinde güçlüklerle karşılaşan mü'minlere kibleyi göstermek.

Üçüncüsü, İslâmiyette şahıs mülkü olan bağ, bahçe, harman, arsa ve arazilerde namaz kılmak için dahi sahibinden izin almak şartı vardır. Eğer

geniş bir arazide istirahat etmek ve namaz kılmak için vakfedilmiş hayrat bir yer yoksa, bu şartlar çerçevesinde kalan kişinin umuma ait olan "yol" da dinlenmesi ve namaz eda etmesi gerekir Şahıs mülkü arazilerden, sahibinden helallik (izin) almadan yabânt ot devşirmek daht câiz değildir. Tasavvufta bu durum öyle ileri noktalara götürülmüştür ki, serinlemek amacıyla şahıs mülkü evlerin saçaklarının altından geçmek ve ağaçlarının altında oturmak dahi doğru bulunmamıştır. Namazgâhların çokluğunun sebeplerinden biri de, işte bu ve benzeri netâme ve sorumlulukları ortadan kaldırmak ve halka gönül huzuru sağlamaktır.

Dördüncüsü, sıcak yaz aylarında, cuma, teravih, bayram ve cenaze gibi cemaatin yoğun olduğu ibadetlerin, ter ve nefes kokularından rahatsız olunmadan serinlik ve ferahlık içinde, açık havada edâ edilmelerini temin etmektir.

Beşinci sebep ise, "sâhibul hayrat"ın genele açık özel parklar ve yeşil alanlar vakfetmek suretiyle yaşanılır bir çevre düzeni ortaya koyarak dini ve medeni hamlelere kendi boyutlarında katkılarda bulunmaktır.

Bu yüksek ideale saygı duymamak mümkün değildir. Halkın, belediyelerin ve diğer ilgililerin bu konuya eğilmeleri, unutulan ve ihmâl edilen namazgâhları yenileyip düzenlemeleri, dinf ve medent bir vecibedir. Ayrıca, eskimeyen canlılıklarıyla hizmete açılmaları şart olan ya da istimlakler sonucu yollarda veya yeşil alanlarda kalan namazgâhların münâsib yerlerine :

"BURASI.....NAMAZGAHIDIR

TEMİZ VE BAKIMLI TUTULMALIDIR "

şeklinde tanıtıcı ve uyarıcı kitâbeler konulmalı ve her türlü işgal ve tecavüzden korunmalıdır.

Böyle bir çalışma, hem örnek bir tavır, hem de kalıcı bir hayır olacaktır.

Hiç kuşku yok ki İstanbul'daki namazgâhlar sâdece bizim listesini vereceğimiz taşınmazlardan ibâret değildir. Ancak, vaktiyle hemen hemen her mahallede özellikle yol boyları ve menzillerde (konaklama yerlerinde) yer alan namazgâhların bir kısmı belediyeler ve karayollarınca istimlak edilerek yollara, meydanlara katılarak kamulaştırılmış, bir bölümü ise çeşitli kanallardan şahıslara intikal ederek "özel mülkiyet" e dönüşmüştür.

Bugünkü yeşil alanların ve şehir içi dinlenme park ve bahçelerin pek çoğu vaktiyle kamulaştırılmış vakıf namazgâhlardır. Yazık ki belediyeler buraların namazgâh selerini koruyarak park ve bahçelere anıtsallık kazandıramamıştır. Kültür tarihimize emek vermiş entellektüellerimizden Uğur Derman'ın konuyla ilgili "Osmanlı devri şehir ve menzil yollarında istirahat ve ibâdet yerleri" konferansında da belirtildiği gibi " Çeşme ve namazgâhlar, hayırsever vatandaşlar eliyle yaptırılıp vakfedilir. Ancak, zaman geçtikçe vakfa ait eserlere gösterilen umûmî alâkasızlık ve kayıtsızlıktan namazgâhlar da nasibini almış, yıkılmasına, yok edilmesine, yerine bina yapılmasına göz yumulmuştur. Şu son kalan örnekler olmasa, kültür tarihimizin bu bahsi de tamamen kapanmış sayılabilir."

Aynı konferansda sayın Derman bize şu kıymetli bilgileri de veriyor:

"Namazgâhların bir kısmı, yerden bir kaç karış yüksek olarak, bir sofa biçiminde inşa edilmiştir. Bazıları yerle aynı seviyede olup, böyle hemzemin Namazgâhlar mutlaka bir duvarla çevrilidir. Bir de çeşme üzerine bina edilen "Fevkânî Namazgâhlar" vardır. Şehir içinde ve mesire yerlerinde bulunan Namazgâhların sâdece bir ibâdet yeri olmalarına karşılık; menzil yollarında bulunan ayrı bir vastıf, yani istirahat yeri vasfını da kazanmaktadırlar. Şöyle söyleyebilirim: Menzil yollarındaki namazgâhlar, bugünkü mânâsıyla, içinde bir ibâdet yeri de bulunan benzin istasyonları gibidir. Şimdi nasıl yollardaki benzin istasyonlarında arabalarımızın ikmâlini yapıp, kendimiz de ihtiyaçlarımızı gideriyorsak eski devirlerde yaşayanlar da, at, deve, merkeb gibi zamanın nakil vasıtasını, bu da yoksa biçâre ayaklarını burada dinlendirip, yemeğini yer, çeşmeden suyunu içer, çubuğunu çeker, bu arada ibâdetini de aksatmadan yapardı."

İ.Hakkı Konyalı ise (Konya Tarihi s.570) Konya' daki halk arasında *Mu-sallâ* Namazgâhı şeklinde şöhret bulan bir namazgâhı anlatırken şu bilgileri veriyor:

"Selçûkîler zamanında her şehir ve kasabanın *SULTAN MEYDANI*, *MEY-DAN* denilen birer toplantı yerleri vardı, müsâit havalarda buralarda bayram namazı kılınır, bayramlaşılır, Ordu uğurlanır ve karşılanır, yağmur dileği namazı kılınır, açık kürsülerden halka ders, nâsihat ve direktif verilirdi. Bu meydanların büyük kitleleri savaşa hazırlamak, onların heyecanlarını kamçılılamak hususunda büyük rolleri olurdu."

Vakıflar Genel Müdürlüğü'nde 950 nolu defterin 248.sahife 7363 sırasında kayıtlı Fatih Sultan Mehmed Han'ın Okmeydanı ile ilgili fermanında yer alan bilgiler bu hasusu teyid etmektedir. Gerek sözünü ettiğimiz defterde ve gerekse 954 numaralı defterin 1.sayfa-sında kayıtlı fermanlarda "*Ebul Feth vel Gâzî Sultan Mehmed Han tâbe serâhu Hazretleri İstanbul muhasarasına şuru-larında (başladıklarında) Okmeydanı tarafından gelüb feth ve teşhir etmeleriyle teberrüken ve teyemmünen Okmeydanı olmak ve seferi humâyun vakitlerinde DUA MAYDANI olmak üzere ittihaz ve SOFA ve MİNBER binâ ve vakfedüb ve hudud ve sınırı tahdid ve tebyin ve gerek rimat yedlerine hattı humâyun ile muanven evâmîr-i aliyye ihsan idüb aslâ ve kat'a meydan-ı mezburda bağ ve bahçe ve mandıra ve bir türlü sair şeyler bina olunmayub ve kuyular hafr olunmayub ve koyun ve sığır ve sair hayvanat ray olunmayub ve yehûd ve nasârâ ve müşriki-ni ayak bastırmayub mümkün olur ise MEYDAN üzerinde kuş dahi uçurmayalar deyu tasrih buyur "muştur. "...Cennet-mekân Sultan Bayezid Velt Han tâbe serâh Hazretleri dahî meydan-ı mezbure riâyet ve bazı arazi ilhak ve tevsî idüb anlar dahi emr-i şerif itâ itmiş ve bunlardan maada *Salâtın-i mâzîyeden her biri zamanlarında minval-i meşruh üzre evâmîr-i aliyye verilmiş ve merhum Şeyhulislâm ve Müftiyyülenâm Ebüssuud Efendi dahî meydan-ı mezkurun ber minval-i muharrer sıhhat-ı vakfiyyetine ve tirendezâna mahsus olarak âhârın müddâ-**

helesinin men'ine fetvây-ı şerife itâ eylemiş"tir.

NAMAZGAHLARIN İHYASI İÇİN İSTANBUL'DA YAPILAN ÇALIŞMALAR

1985 yılında İstanbul'da, bizim, İstanbul Vakıflar Bölge Müdürlüğüne yaptığımız 14.2.1985 tarihli yazılı teklifimiz üzerine bu konuda yoğun bir çalışma başlatılmış ve bizzat kaleme aldığımız 28.Mart.1985 tarih ve Hay. İşl.560 sayılı İstanbul Vakıflar Bölge Müdürlüğü yazısı ile, bütün İstanbul Müftülüklerine ve Belediye Başkanlıklarına, namazgâhların tarihi, uhrevî ve kültürel fonksiyonları izah edildikten sonra:

"Bölge Müdürlüğümüzce namazgâhların Müftülükler ve Belediyelerle koordineli olarak tarihi fonksiyonlarına kavuşturulması kararlaştırılmıştır.

Bu önemli hizmetin ifasına esas olmak üzere İlçemiz dahilinde bulunan namazgâhların listeleri, çapları ve uygun düşecek yerlerine konulması gerekli kitâbe metinleri ilişikte gönderilmiştir.

Bu meselenin bir an evvel sonuca götürülmesi için:

1. Hem Diyanet hem de şehircilik açısından örnek teşkil edecek bu güzel hizmetin Diyanet Vakfı ve Belediye imkânlarıyla finanse edilmesini,
2. Düzenleme sırasında gerekirse İdaremiz Mimarlarından istifade edilmesini,
3. Müftülüklerin namazgâhları ibadete açık mescitler faslından mütalaa ederek Murâkîb (kontrol) listelerine dahil etmelerini
4. Gerek düzenleme esnasında ve gerekse sonrasında herhangi bir pürüz çıktığı takdirde durumun idaremize intikal ettirilmesini ve düzenlenen namazgâhların ibadete açılacağı tarihin bildirilmesi..."denilmiş ve kalıcı neticeler istenmiştir.

Bunun üzerine ilk plânda mihrablı ve minberli "anıt namazgâh"ların İstanbul'da kalan tek örneği olan Beykoz Anadoluhisarı Namazgâhı ele alınmış;

Beykoz Müftülüğü, Beykoz Belediyesi ve İstanbul Vakıflar Bölge Müdürlüğü koordinasyonu ile kısa sürede aslına uygun şekilde restore edilerek ibadete açılmıştır. İkinci olarak da Beşiktaş Maçka Yokuşu'nda yer alan Bezm-i Alem Valide Sultan Namazgâhı ele alınmış ve burası da kısa sürede düzenlenerek hizmete açılmış ve herkesin okuyabileceği bir yerine şu kitâbe konulmuştur.

BURASI BEZM-İ ALEM VALİDE SULTAN NAMAZGAHIDIR

TEMİZ VE BAKIMLI TUTULMALIDIR

NAMAZGAHLAR YOLCULARIN DİNLENMELERİ VE NAMAZLARINI

EDA ETMELERİ İÇİN VAKFE-DİLMİŞ AÇIKHAVA MESCİDLERİDİR

Artık bize şahsen, sanırım, "kubbede bâkât kalan hoş sadâ"ya yankı olmak üzere, ilki 1190 H.(1774) de inşa edilen Haydarpaşa Saraçlar, ikincisi de 1208 H.(1793)de vakfedilen Kadıköy Lâdikli Ahmed Ağa Namazgahlarına ait şu iki nefis kitâbeyi vermek ve neticeyi gözlemek düşüyor.

"Habbezâ; nüzhet-fezây-ı kit'a-i huld-i berîn

Kim nazîr olmaz buna sahn-ı fezây-ı gülsitân

Sâhib-ul hayr itdi icrâ iki mâ-i müstakıl

Nuş iden bir kâsesin. bulur hayat-ı câ-vidân

İstirahat etmeye, bîtâb olan züvvar için

Doğrusu muhtac idi bir böyle tarha bu mekân

İsteyen alsın vudû',kılsın namaz, etsin dua

Eylesin tahsîl-i Gufrân-ı Hüddây-ı Müsteân

Sermedâ! Tarihin işrab et 'itşân-ı ümmete

Soffa-i nâdide-i aynân-ı fihâ tecriyân",

"Oldu mâlik bu makam-ı dilkeşe. kıldı nazar,

Kim havası rahatefzâ, âb-ı pâki gam-zedâ

Soffa yaptı. serviler dikildi. hem sarf eyledi

Kim teferrüc eyleyenler ide bir hayr dua"

HAYRAT-I ŞERİFE UZMANLARININ TESBİT EDEBİLDİKLERİ İSTANBUL NAMAZGAHLARI

Gelin şimdi sizinle, kimisi yakından tanıdık, kimisi uzaktan aşınâ, kimi hayatta kimi mematta, "eli kalem tutan", "ağzı lâf yapan". "sözü sohbeti dinlenir" bir kaç zevât ve bir o kadar da hazerât-la birlikte Yunusca "teferrüc eyleyüb İstanbul namazgâhlarını dolaşalım.

Farzedin ki şimdi Fatih'te, Hırka-i Şerif Camii'ndeyiz; namazı kıldık, Hırka-i Şerifi ziyaret ettik. Tââââ "Yemen İllerinde Veysel Karânî"den bu yana, elden ele gönülden gönüle, yaşanmış sevgilerin tatlı gerçekleriyle menkıbe ve destan kervanlarında, arûz'un ağır ve vakûr ritminde, bazen "sabâ" bazen "rast" bazen "segâh" bazen "nevâkâr", kimi kez de kısıklı zevrak makamların eşliğinde tekbir ve salavatlarla Medine'den Yemen'e Bağdad'dan İstanbul'a sevginin iklimini taşıyan sıcak hırkada ısındıktan sonra, Evliya Çelebi'miz gibi "sürçü lisân" ederek "Şefaât yâ Rasûlallah!" diyeceğimiz yerde "Seyyahat yâ Rasûlallah!" diyerek Eyüb'e gideceğimizi düşünün, Ama mâdem ki Fâtih'deyiz, hazır burdayken önce Fâtih'i dolaşalım,

Fâtih Namazgâhları :

1. Edirnekapı Atik Ali Paşa Mahallesi'nde, 1231 H. (1815) de Lâtîf Ağa tarafından vakfedilen Namazgâhın bugünkü durumunu bilemiyoruz.

2. Ayvansaray Korucu Mehmet Çelebi Mahalle ve caddesinde 1269 H. (1852) de Emetullah Hatun,

3. Seyyid Ömer Mahallesi Küçükhamam Caddesinde 1217 H.(1802) de Seyyid Seyfullah ve Seyfeddin,

4. Seyyid Ömer Mahallesi Sülûst Meydanında, 1252 H. (1836) de Zîstovt Ali Paşa tarafından vakfedilen namaz-

gâhları da göremedik.

5. Hacı Evhaddin Mahallesi'nde 334 pafta, 1074 ada, 46 parsel sayılı Hacı Evhaddin Namazgâhı, Namazgâh Çeşmesinin üstündeki değişik tarihli kitâbelerden anlaşıldığına göre, Hacı Evhaddin'in 993 H.(1585)de yaptırdığı çeşme zamanla yıkılmış, 1228 H.(1813) de Kayış Mustafa Ağa tarafından tekrar yaptırılmış ve daha sonra da 1931 yılında Ahmed Kemâl Bey tarafından tamir ettirilmiştir. Kitâbeler şöyledir:

"MAŞAALLAH

SAHİB-UL HAYRAT VE-L HASE-
NAT BABUSSAADE

AĞASI SABIK MERHUM KAYIŞ
MUSTAFA AĞA. 1228"

"EFENDİM AFİYET OLSUN

CÜMLE GEÇMİŞLERİN RUHUNA
FATİHA, 1931"

Şehir imar plânında yeşil alan gözüken bu namazgâhın kültürel fonksiyonuna yaraşır şekilde düzenlenmesi bu alana anıtsallık kazandıracak bir çalışmadır. Câmiler, medreseler, tekkeler ve zâviyeler şehri olan ve İstanbul'un çekirdeği durumunda bulunan Fâtih'den, Fâtih Belediyesi'nin bu düzenlemeyi esirgemeyeceğinden emin olmak istiyoruz. İstanbul Vakıflar Bölge Müdürlüğü bu konuda kendisine düşen görevi bir ölçüde yerine getirmiş ve 28.3.1985 /560 tarih sayılı yazısı ile namazgâhın nasıl düzenleneceğini belirtmiştir. Bundan sonrası Belediyeler'in şehir kültürüne verdikleri değere ve şehircilik anlayışlarının pratiğe yansıyan uygulamalara bırakılmıştır. Umarız Fatih Belediyesi Fatih'te kalan tek namazgâhı anıtlarıyla şerefini ihmallere kaptırmaz.

6. Fatma Sultan Mahallesi Arpaemini Köprü Sokağı'nda yer alan 429 pafta, 1900 ada, 26 parsel sayılı Halil Ağa Namazgâhı'nın bir bölümü istimlak edilerek yola katılmış, bakiyesi üzerine ise maalesef gecekondular yapılmıştır.

Eyüb Namazgâhları :

7. Alibeyköy'de 1206 H.(1791) de Silâhtar Ağa'nın vakfettiği namazgâhın bugünkü konumunu tesbit edemedik.

8. Eğrikapı haricinde Cebecibaşı Mahallesi'nde Savaklar Caddesinde yer aldığı Hayrat-ı Şerife defterlerinde belirtilen, ancak bugünkü konumları tesbit edilemeyen namazgâhla aynı mahallede yer aldığı kayıtlı bulunan diğer iki namazgâhı da göremedik.

9. Topçular Mahallesi Topkapı-Edirnekapı Caddesi üzerinde bulunan 68 pafta, 164 ada, 3-4 parsel sayılı Zülâlf Namazgâhı 1107 H.(1695) de Hacı Mustafa Lâ'li Efendi tarafından vakfedilmiştir. Biz 1976 yılında bu namazgâhı tetkik ettiğimiz zaman, bir yüzü mihrab olan Namazgâh Çeşmesi ayakta duruyor ve çevresinin düzenlenmesini bekliyordu Eyüb Belediyesi'nin burayı tarihî fonksiyonuna kavuşturacağını umuyoruz.

10. Emirbuhari Mahallesi ve Caddesinde yer aldığı belirtilen Beylerbeyi Çeşmesi,

11. Servi Mahallesi Vezirtekkesi Caddesindeki,

12. Karcı Süleyman Subaşı Mahallesi ve Caddesi'ndeki Musa oğlu Koca Mehmed,

13. Zeynep Sultan Mahallesi Kar-yağdı Caddesi'ndeki Hazreti Halid Namazgâhlarını da maalesef göremedik.

14. Rami Cuma Mahallesi Altunzâde Bağyolu Sokağı'nda yer alan 239 ada, 12 parsel sayılı Sultan Bayezid,

15. Üçşehidler Mahallesi Gümüşsuyu Sokağı'ndaki 63 pafta, 319 ada, 5 parsel sayılı Namazgâhların Eyüb Belediyesi tarafından Namazgâh kültürünü yaşatacak biçimde düzenlenmesi bekleniyor.

Zeytinburnu Namazgâhları :

16. Merkez Efendi Mahallesi Takkeci Mevkiindeki Sultan 2.Mahmud Namazgâhı'nın ancak hayrat sicili kaydını tetkik edebildik.

17. Merkez Efendi Mahallesi Londra Asfaltı İlyaszade Sokağı'nda yer alan 2924 ada, 8 parsel sayılı Sâkine Hatun Namazgâhı,

18. Kazlıçeşme Mahallesi Veli Efendi Sokağı'ndaki 1659 ada, 14 parsel sayılı Veli Efendi Namazgâhı,

19. Merkez Efendi Mahallesi Davutpaşa-Topkapı Asfaltı Yılanlıyazma yolunda yer olan 498 pafta, 2953 ada, 4 parsel sayılı Mahpeyker Valide Sultan Namazgâhları Belediyenin ve Müftülüğün himmetini bekliyor.

20. Çırpıcı Mahallesi Çörekçi Seyyid Nizam Yolu'ndaki 514 pafta, 2989 ada, 2 parsel sayılı Şehidlik Namazgâhı, Ayanoğlu'nun notlarına göre; 1208 H. (1793) de Hacı Mustafa Ağa tarafından vakfedilmiştir. Kitabesi şöyledir:

KÜLLEMA DEHALE ALEYHA ZEKERİYYA-L MİHRAB

SAHİB-İL HAYRAT RUHİÇUN FATİHA

LAILAHE İLLALLAH MUHAMMED-UR RASULULLAH

KİM ETSE MUSTAFAYI HAYR İLE YAD

İKİ ALEMDE YA RAB EYLE DİLŞAD

MERHUM VE MAĞFUR EL MUHTAC İLA RAHMETİ RABBİH-İL ĞAFUR

SERASERCİBAŞI EL HAC MUSTAFA AĞA RUHİÇUN EL FATİHA

SENE 1208 H.

21. İstimlak edilerek yola katılan, Merkez Efendi Mahallesi Çörekçi Seyyid Nizam Yolundaki 511 pafta, 2982 ada, 1 parsel sayılı namazgâhı Ayanoğlu şöyle anlatıyor.

ÇEŞME-İ HACI BAYRAM BİN HACI SENE 955 H.(1548)

Kitâbesine göre Hacı Bayram Efendi tarafından yaptırılan çeşmenin civarına 1193 H.(1779) de yüksekliği 1.53,eni 58 ölçülerinde namazgâh taşı konulmuştur. Namazgâh taşının bir yüzünde sülüs "*Küllemâ dehaile aleyhâ zekeriyya-l mihrab*" âyeti, öbür yüzünde ise tezyinatlı üzümlü asma ve ortasında servi motifi bulunuyordu.

22. Merkez Efendi Mahallesi eski çırpıcı yolunda yer alan 2959 ada, 3 parsel sayılı Hacı Emin Ağa,

23. Merkez Efendi Mahallesi Davudpaşa ve Fazlıpaşa Sokakları'ndaki

2944 ada,9 parsel sayılı namazgâhlar ile,

24. Merkez Efendi Mahallesi Balıklı Çırpıcı yolunda yer alan 512 pafta, 3000 ada, 4 parsel sayılı Hacı Salih Ağa Namazgâhı,

25. Merkez Efendi Mahallesi Çörekçi Seyyid Nizam Yolundaki 511 pafta, 2980 ada 12 parsel sayılı diğer bir Namazgâhın da Zeytinburnu Belediye ve Müftülüğünce düzenlenmeleri beklenilmektedir.

26. Merkez Efendi Mahallesi Londra Asfaltı İlyaszade Sokağı'nda yer alan 2923 ada 1 parsel sayılı Namazgâh'ın çağdaş mimari perspektifi çerçevesinde, Fatih'in Eski Eserlerini ihya ve Koruma Derneği tarafından câmi olarak inşası plânlanıyor.

Ayanoğlu notlarında burası ya da buraya yakın başka bir Namazgâh için şu kitâbeyi veriyor:

KÜLLEMA DEHALE ALEYHA ZEKERİYYA-L MİHRAB

TARİKAT-I ALİYYE-İ NAKŞİ-BENDİYYEDEN EŞ ŞEYH

EL HAC ŞUMNUVİ ALİ EFENDİNİN HAYRATIDIR

SENE 1283 H.(1866)

Bakırköy Namazgâhları :

27. Ümraniye Mahallesi Çekmece Caddesi Bâdemlibahçe Sokağı'nda yer alan 392 ada 32 parsel sayılı Bezmi Alem Valide Sultan Namazgâhı, halk tarafından câmiye dönüştürülmüştür.

Eminönü Namazgâhları :

28. Bostani Ali Mahallesi Kadırga Liman Caddesi'nde yer alan 1193 H. (1779) de Esmâ Sultan tarafından vakf olunan namazgâh alanında bugünkü Kadırga Parkı yer alıyor. Sofalı Namazgâh Çeşmesi bütün zarafetiyle ayakta durmakta ve etrafını saran yeşil kuşak çevreye huzur ve civıltı sunmaktadır.

29. Demirtaş Mahallesi Deveoğlu İpçiler ve Kunduracılar Caddeleri'nde yer aldığı kayıtlı bulunan namazgâh ile,

30. Küçükayasofya Mahallesi Çatladıkapı Caddesi'nde yer alan Hanım Kadın,

31. Ve, Vefâ Dârulhadis Mahallesi'ndeki Namazgâhlarının bugünkü konumlarını tesbit etmek mümkün olmamıştır.

32. Sultanahmed Üçler Mahallesi Atmeydanı Caddesi'nde dikilitaşların karşısında yer alan, 922 H.(1516) Namazgâh olarak, 959 H. (1551) de ise Câmî olarak hizmet veren bu eserin harabelerine ait temel kalıntıları, kendilerini Sultan Ahmed sit alanı çerçevesinde anıtsallaştıracak sanatçı eller bekliyor.

İsmail Maşûkî Hazretlerinin meşhedi olan bu alan, hatırasına yaraşır şekilde düzenlendiği gün Atmeydanı yeni bir anıt daha kazanmış olacaktır.

Sisli Namazgâhları :

33. Miss Julia Pardoe'nin "The City Of The Sultan And Domestic Manners Of Turks" (Sultanın Şehri Ve Türklerin Aile Hayatındaki Geleneği) adlı Seyyahatnamesinde Kâğıthane Mesiresini anlatırken "Okuların toplandığı yerin biraz solunda; yaşlı söğüt ağacının gölgesi altında bir tümsek yükselmiştir. Burası Padişah (Sultan 2.Mahmud) ın Odalığının mezarıdır.

Gençliğinin, güzelliğinin ve çehresinin en parlak devrinde birdenbire ölmüş. Padişah bu güzel Odalığının ölümüne o kadar üzülmüş ki, tam iki yıl bu yüzden Kâğıthane Sarayı'na gelmemiş. Bu mezarlık selâmlık penceresinden gözüdür ve söğüt dalları arasında adeta inilleyen rüzgâr sesi, selâmlığın yıldızlı salonlarında oturanların kulaklarına kadar gelir. Sultan Mahmud'un bu Odalık için duyduğu ızdırablı anlarda, Ona bir şiir yazdığını duydum. Bunu ele geçirmek için çok uğraştım, fakat başaramadım.

Bu Odalık için fazla üzüntü duyulmuş olduğu halde, bugün unutulmuş gitmiş. Mezarın yakınlarında dolaşan güzel-ler, şimdi onun kara bahtını düşünmeyecek kadar kendi âlemlerindedeler... Böyle iken, Pâdişahın okunu bu mezardan başka bir yöne atması, benim duygulu tarafıma bir teselli oldu..."

"...Kâğıthane deresini tasvir ettiğim zaman, sözünü etmiş olduğum Odalığın mezarının olduğu yere doğru gittim. Ay ışığı, mezar taşına vurmuştu. bir bülbül, mezarın üstüne doğru dalları sarkmış ağaçların arasından acı acı ötüyordu. Burası cümbüş içindeki kalabalıktan epey uzaktı. Böyle oluşu beni duygulandırdı." Şeklinde anlattığı yer, gerçekte bir mezarlık değil Namazgâhtır. Namazgâh taşlarının mezar taşlarına benzemesi sebebiyle, yerli ve yabancı pek çok kişi tarafından namazgâhların mezarlık sanıldığını yazımızın başında belirtmiştik. Miss Julia Pardoe'nin 1835'li yıllarda gördüğü ve mezar sandığı bu namazgâhı 150 yıl sonra, 1985' lerde İstanbul Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nün takib elemanlarından olan Cemil Dal dostumuzla birlikte biz de inceledik. Kâğıthane Kasrı'nın selâmlık dairesi penceresinin önünde, hem de Sultan Mahmud gibi karşısında hüznü ve neşesiz bir çehre bile görmeye tahammül etmeyen bir Pâdişahın, dinlenmek için gittiği yazlık kasrın bahçesi sayılabilecek bir yerde böyle bir ağıt anıtı yaptırmasının imkânsızlığına, ayrıca Miss Pardoe'nin mezar sandığı tümseğin namazgâh seti olduğuna ihtimal verdiğimiz için, ünlü Kâğıthane ve Sadâbâdı baştanbaşa yaya dolaştık. Sultan Mahmud'un yazlık sarayının harabelerini, selâmlık dairesine rastlayan kısmın karşısını ve okuların toplandıkları yerleri tek tek inceledik. Miss Pardoe'nin mezar sandığı namazgâh seti üzerinde 1310 H.(1892) de yaptırılmış zarif bir çeşme ve dinlenme parkı ve yeşil alan olarak düzenlenen çevresinde ise ikisi kitabeli ikisi kitâbesiz dört adet okulara ait menzil taşı gördük.

Kendisine verilen yanlış bilgilerin romantik etkisiyle ince bir hüzne kapılan zarif Miss Julia Pardoe, eğer burasının bir mezar değil de, O güzel odalığın anısını anıtaştıran bir teferrüc namazgâhı olduğunu bilseydi, Allah bilir, güzel gönlü incinmez ve mahzun yüzünde hüznü değil sevinç çiçekleri açardı. Yazık ki karanlıkta kalan kültürümüz yüzünden bizim çehrelerimiz de aynı burukluğu taşıyor. Mezar sanılarak ihmâle uğrayan ve başkaca

yollarla kaybolan böyle pek çok Namazgâhımız, kendilerini düzenleyecek şehircilik ustası ve peyzaj mimarı sanatçı ellere çağrı çıkaracak bilinçli Belediyeler bekliyor.

34. Hayratı Şerife uzmanları'nın gördükleri Kağıthane Caddesi'ndeki Kilerci Ustası Hatice Usta Namazgâhı.

35. Ayanoğlu'nun kitabesini verdiği Mihrişah Valide Sultan Yusuf Paşa Namazgâhlarını maalesef görüp inceleyemedik. Ayanoğlu'nun verdiği çeşmeye ait kitabe şöyledir:

CENABI HAN İBRAHİM SİLAH-DARI YUSUF PAŞA

İDÜB İCRA-I MA' BU ÇEŞMEYİ KILMIŞDI ABAD

MÜRUR-I REFTİYLE TAMİRE MUHTAC OLDU İMİŞDİ

HARAB OLDUKDA BU DEFA YENİDEN EYLEDİ MA'MUR

SELİM HAN-I CİHANIN VALİDESİ MİHRİŞAH ÜNVAN

ZİHİ HAYRAT-I DİLCUDUR Kİ (ARİF) SÖYLEDİM TARİH

BU RA'NA ÇEŞMƏSARI YAPDI VALA VALİDE SULTAN

36. Harbiye Mahallesi Küçükçiftlik ve Dereyolu Sokakları'nda yer alan 90 pafta, 770 ada, 11 parsel sayılı Hazine Vekili Osman Ağa Namazgâhı'nın "KÜLLEMA DEHALE ALEYHA ZEKERİYYA-L MİHRAB" âyetinin yer aldığı sülüs kitabeli kible taşı bugün mevcut değildir. 1198 H.(1783) de vakfedilen bu namazgâh da geçtiğimiz yıllarda belediye tarafından istimlak edilerek yeşil alan kapsamına alınmış ve bugünkü Maçka Parkına katılmıştır. Kaybolan namazgâhlar için en iyi son budur.

Ancak yine de buraların Belediyelerce tarihi ve kültürel fonksiyonlarına kavuşturularak anıtsallaştırılması umulur. Zira namazgâhların asıllarına uygun şekilde düzenlenmeleri hem yeşil alanlık özelliklerini koruyacak hem de o çevreye kutsal bir anıtsallık kazandıracaktır. Bu ise tarihimizin, kültürümüzün ve şehirler halkının en tabii hakkıdır.

Beşiktaş Namazgâhları :

37. Vişnezâde Mahallesi Spor Caddesinde yer alan 698 ada, 1 parsel sayılı Bezmi Alem Valide Sultan Namazgâhı. aslına uygun şekilde korunan Namazgâhlardan birisidir. 328.50. M²'lik namazgâhın tamamı bir metreye yakın bir yüksekliğe sahip bir set halindedir. İçinde ve çevresinde çevreye civıltı sunan yüksek ağaçlar vardır. Hemen yanında yer alan ünlü Çeşmesi, su mimarimizin en zarif örneklerindedir. 1985 yılında hem namazgâh hem çeşme aslına uygun şekilde restore edilmiş ve tarihi fonksiyonlarına kavuşturulmuştur. Çeşmeye su bağlanmış ve namazgâh teravih namazlarına açılmıştır

Namazgâh taşının ön yüzünde, celi-sülüs bir hat ile "Küllemâ dehalet aleyhâ Zekerîyya-l mihrab" âyeti, arka yüzünde ise "İsmellû Valide Sultan Hazretlerinin hayratıdır. 1255 H.(1839)" ibâresi bulunmaktadır.

İlahî kaderin esirelikten Sultanlığa yükselttiği, Sultan 2.Mahmud'a eş ve Sultan Abdulmecid'e anne yaptığı Bezmi Alem Valide Sultan'ın 1807-8' lerde doğduğu 1852'de öldüğü sanılmaktadır.

Hayatı hakkında ayrıntılı bilgi ve belge bulunmayan ve Valide Sultan'ın bıraktığı pek çok hayır eseri, Onun ruhundaki zarafeti yaşıyor. Mühründe yer alan şu iki mısra' ise, evrenin erdeminden yansıyan evrensel sevginin iklimini taşıyor:

MUHABBETTEN MUHAMMED OL-DU HASIL

MUHAMMEDSİZ MUHABBETTEN NE HASIL

38. Ekmekçibaşı Mahallesi Setbaşı ve Çukurçeşme Sokakları'nda yer alan, Esmâ Sultan'ın vakfettiği Maçka Meydanı, ilginç bir vakıf örneğidir. Esmâ Sultan burasını salt MEYDAN olarak mı yoksa Konyalı'nın anlattığı MEYDAN NAMAZGAH olarak mı vakfetmiştir, biz bunu tesbit ve tevsik edemedik. Ancak sadece MEYDAN olarak vakfedilmiş bile olsa, başlıbaşına ve çok ilginç bir medeni abide olduğu açıktır. Yolların, meydanların ve yeşil

alanların çoğunluğunun vakıf olduğunu söylemenin isabeti de açık değil midir? Hangi milletin insanı, kendi mülkünü meydan olarak, yeşil alan özelliğini sahib namazgâh olarak, mesire olarak, teferrücgâh olarak vakfetmiştir? Bunların dînt ve medent kıymeti bilinmeli ve bu alanlara, kültürel düzenlemelerle kutsallık ve anıtsallık kazandırılmalıdır. Şehirlere solunum imkânı veren ve yaşanılır bir çevre düzeni getiren vakıf eserlerinin cümlesine saygı gösterilmelidir. Önüne gelen vakıf eserini düzleyip geçen değil, en azından şehir kültürüne kıymet veren bilinçli belediyeler beklenmelidir. Kültürel kıymetler, kıyımdan korunmalıdır. Fakat yazık ki çoğu kez tam tersi yapılmaktadır. Şehirler bu yanlışta içinde daha fazla yakılmamalıdır. Aksi takdirde çevremizde beton ve asfalt heyûllarından başka bir şey kalmayacak, o zaman da hayat kör bir çiğ gibi üzerimize yıkılacaktır.

Belediyelerin ve özellikle Müftülüklerin bu konuya karşı yaklaşımları anlaşılır gibi değildir. İstanbul Vakıflar Bölge Müdürlüğünün 28.3.985 /560 tarih sayılı tarihi çağrısını cevapsız bırakmaları bunun göstergesidir.

39. Ortaköy Çiftlik ve Karadağ Sokakları'ndaki Namazgâh, 1223 H.(1808) de Neşet Ağa,

40. Nişantaşı Teşvikiye Hacı Emin Efendi Sokağı'ndaki Namazgâh, 1192 H. (1778) de Sultan I.Abdulhamid Han'ın Başkapı Çuhadarı Hüseyin Ağa,

41. Asâriye Mahallesi Fıstıklı Sokak'taki Namazgâh da Sultan 2.Mahmud tarafından vakfedilmiştir.

42. Vişnezâde Mahallesi Setbaşı Sokağı ile meydanın birleştiği yerdeki Namazgâh, Maçka Parkı'nın diğer bir köşesini oluşturuyor.

43. Cihannüma Mahallesi Serencebey Yokuşu'ndaki Namazgâh ise, ya Yıldız Camii'nin önündeki yeşil alanın bir kısmına ya da Abbas Ağa Parkı'na tekabül ediyor. Ya da Barbaros Bulvarı'nda kalıyor. Kesin sınırları bilinmediği için tam tesbit edemedik.

Bevoğlu Namazgâhları :

44. Tophane Hacı Mimi Mahallesi Lüleci Hendek Sokağı'ndaki 140 ada 2 parsel sayılı Namazgâhı 1211 H. (1796) de Bâbussaade Ağası Bilal Ağa vakfetmiştir. Aynı tarihte inşa edilen Çeşmesinin kitabesi şöyledir:

İNAYET MENBAI SULTAN SELİMİN SAFVET-İ TAB'İ

İBADI DERGEHİN CÜMLE RIZA CUY-İ HÜDA KILDI

HUSUSA KİM HALİL PAŞALI PÜR-HİMMET BİLAL AĞA

UMURUNDA İMAM-İL MÜSLİMİNE İKTİDA KILDI

VEKİLİ MES'ADEDMEND-İ HAZİNE OL ATAPERVER

NÜKUD-İ GONC-İ LÜTFİN SU GİBİ SARF-I RIZA KILDI

REVAN EYLEYÜB HENDEK BAŞINDAN AB-I DİLCUYU

BU RANA ÇEŞMEYİ TOPHANE SUYUNDA BİNA KILDI

AKUB ZER-İ NAVDAN KABE ASA LUTF-İ FEYZİ

GÜMÜŞSUYUN BU VADİLERDE Bİ KADR Ü BAHA KILDI

OKUYANIN EZANIYLA GÜHERVEŞ VEHBİYA TARİH

BİLAL AĞA GEL İÇ ZEMZEM DİYÜB NASA SALA KILDI

1211 H.(1796)

45. Kamer Hatun Mahallesi Aşıklar Kabristanı Sokağı'ndaki Aşıklar Namazgâhı,

46. Tarihe bile sığmadığı halde basit bir gecekondu salgınına kurban giden Kasımpaşa, Sinanpaşa Mahallesiindeki OK MEYDANI NAMAZGAHI ile aynı sosyal kaderi paylaşıyor.

İ.Fazıl Ayanoğlu'nun üzerine kitap yazdığı bu MEYDAN, bize dünyanın en güzel kentini kazandıran Fatih'ih "Üzerine hiç bir şekilde muhdes bina yapılmasın! Hayvan otlatılmasın!. Hristiyan ve Yahudi sokulmasın!.. Eğer mümkün olursa üzerinden kuş bile uçurulmasın!..."dediği ve Ebussuud Efendi'nin de bu yönde fetva verdiği mukaddes bir MEYDAN dır. Mimar dostu-

muz I.Ahmed Arslanoğlu'nun ifadesiyle "tarihte kazanılmış başarıların millete mal olmuş kupaları" diyebileceğimiz menzil taşları, bu MEYDAN'ın milli bekçileridir. Yazık ki sözünü ettiğimiz salgında bu bekçiler de kıyıma uğramıştır. Kalanlar ne olacaktır? Bu sorunun cevabı, müzeye konacak ya da belli bir yerde toplanacak şekilde olmamalıdır. Zira tarihten gelen bir ezgiye göre:

"Taş düştüğü yerde ağır" dır.

Açık mekân kültüründe namazgâhlar, yeryüzünde benzerleri bulunmayan vakıf örnekleridir. Peyzaj mimarlığının tarihe açılımı, ya da tarihin peyzaj mimarlığına işmarı diyebileceğimiz namazgâhları bütün park ve bahçelere, yeşil alan kapsamına giren her yere uygulamak mümkündür.

Tekrar tekrar ve her fırsatta vurgulamaya çalıştığımız gibi günümüzün park ve bahçelerinin pek çoğu, dünümüzün namazgahlarıdır.

47. İşte Kabataş Ömer Avni Mahallesi Dolmabahçe Caddesi'ndeki vakfedeni bile unutulmuş Namazgah,

48. İşte Fındıklı Molla Çelebi Mahallesi Dolmabahçe Caddesi'ndeki 21 ada,14 ve 15 parsel sayılı Kâtib-i Serbevvâbın Hüseyin Efendi Namazgâhı

49. İşte Fındıklı Molla Çelebi Mahallesi Dolmabahçe Caddesi'ndeki 20 ada, 6 parsel sayılı Çizmecibaşı Mahmud Bedreddin Namazgâhı!..

Kabataş Çevresi'ndeki yollar ve yeşil alanlar, bu namazgahlardan arda kalan açık mekanlardır. Mahmud Bedreddin'in açık türbesinde yükselen ulu çınar, çevreye oksijen sunan değişik bir pınar gibidir. Fatih'in Çizmecibaşısının Açık Namazgâhı ile birlikte Tekke, Mescid ve Haziresinden arda kalan bu mezar, karayolları ve belediyenin "kazar"larına direnebilmiş tek hatıradır.

Şunu ifade etmek lazım ki, belediyece Kabataş Çevresinde gözden kaçmayacak ölçülerde düzenlemeler yapılmıştır. Ancak ne yazık ki bu civardaki namazgahların anıtsallıkları dikkate alınmamıştır.

Bugün yol, meydan ve yeşil alan olan Mahmud Bedreddin Namazgâhı'nın kible taşının ön yüzünde "Küllemâ de-hale aleyhâ zekeriyya-l mihrab" ayeti, arka yüzünde ise "Cennetmêkân firdevs-i âşiyân ebu-l feth Sultan Mehemmed Hân Hazretlerinin Çizmecibaşısı Mahmud Bedreddin Ağa'nın dokuzyüzdört tarihinde vakfetmiş olduğu işbu Namazgâh arsası bu kerre tamir olunmuştur. Sene 1289 H. (1872)" ibâresi bulunuyordu.

Bu kitâbe pek alâ korunabilirdi. Ya da hâlâ benzerini dikmek mümkündür.

50. Hasköy Turşucu Mahallesi Çeşme Arkası sokağı'ndaki Namazgâhı 1234 H. (1818) de Sadrazam Husrev Paşa vakfetmiştir.

51.Hacı Husrev Mahallesi Tahtaköprü Sokağı'ndaki Namazgâhı, Ruznâmçeci İbrahim Efendi,

52. Büyükpiyale Mahallesi Okmeydanı Caddesi'ndeki Kadınlar Çeşmesi Namazgâhını 1213 H.(1798) de Rabbia Şerbin Kadın, armağan etmiştir.

53. Hasköy, kiremitçi Ahmed Çelebi Mahallesi Okmeydanı ve Aynalıkavak Caddesi'ndeki Namazgâh ise; 1116 H. (1704) de Sultan Ahmed tarafından vakfedilmiştir.

Namazgâh Çeşmesinin sülüs kitâbesinin tarih beyti şöyledir:

DÜRRI DUA İDÜB DEDİ TARİH-İ SALİNİ

AYN-İ HAYAT-Ü ÇEŞME-İ SULTAN AHMEDİ

54. Kasımpaşa'da Büyükpiyale Mahallesi Kadınlarçeşmesi Mevkiindeki diğer bir Namazgâh ise, 1201 H.(1786) de Nakşidil Valide Sultan tarafından vakfedilmiştir.

Namazgâh Çeşmesi üzerinde yer alan Münib Efendi'nin uzun manzumesi şu tarih kitabesiyle sona eriyor:

ÇAR ETRAF MÜNİBA NEŞR KIL TARİHİNİ

SIHHAT OLSUN İÇ BU ZİBA ÇEŞMEDEN MA-İ ZÜLAL

Sultan I.Abdulhamid'in eşi ve 2. Mahmud'un annesi olan Nakşidil Valide Sultan da, Bezmi Alem Valide Sultan gibi, kaderin yorumsuz kavranmaz

çizgilerinde esirelikten Sultanlığa yükselmiş ak bahtlılardandır. Melankoliye varan insafsız bir liriklik içinde "kara baht", "kem tâlih", "kahpe felek" olarak nitelenen "kader" in beklenmedik bir anda nasıl bir ufuk açacağını gösteren çok ilginç bir hayatı vardır. Ancak henüz hiç kimse bu renkli hakikati haremnden selamlığa çıkaramamıştır. Reşad Ekrem Koçu, "Osmanlı Padişahları"nda bu konuya kandil yakarken "1766 senesinde Martinik adasında Dübuk ailesinden bir kız dünyaya gelir. Bu kız Napolyon'un ilk zevcesi İmparatoriçe Jozefin ile kardeş çocuğudur.

Bu Madmazel Eme Dübuk tahsil için Fransaya gönderilir. Tahsilini Nantes şehrinde bir Manastırda rahibe kisvesi altında yapar. 1784'de onsekiz yaşında iken Martinik'e dönmek üzere yola çıkar. Bindığı gemi fırtınaya tutulur, su alıp batmak üzere iken bir başka gemi yetişir, kazazedeleri kurtarır. Fakat bu ikinci gemi Akdenizde Mayorka adasına gitmektedir. Sebte boğazından geçince Cezayir Korsanlarının eline düşer. Cezayir dayısı güzel Fransız kızını İstanbul'a gönderir. Madmazel Eme Dübuk, 1.Sultan Abdulhamid'in ağuşu muhabbetinde Şehzade Mahmud'u doğurur..." Ve neticede Madmazel Eme Dübuk, Nakşidil Valide Sultan olur.

Sarıyer Namazgahları :

55. Rumelihisarı Kaleağası Sokağı'ndaki 40 ada 2 parsel sayılı Molla Aliyyülfenârî,

56. Rumelihisarı Arpaemini sokağındaki 46 ada 5 parsel sayılı Arpa Emini Mustafa Efendi ve Defterdar Mustafa Efendi Namazgahları, Sarıyer Müftülüğü ve Belediyesinin ilgilerini bekliyor.

57. Rumelikavağı Kavaklıdere Sokağı'ndaki 838 ada 4 parsel sayılı Sultan 2.Mahmud Namazgâhı, halkın himmetiyle câmiye dönüştürülmüştür.

Kartal Namazgâhları :

58. Maltepe Kuruçeşme Ayazma Yolu Bağdad caddesi'ndeki "üç evleklik" Namazgah, 1266 H.(1849) de Saray Odabaşısı Mehmed Ağa tarafından vakfedilmiştir.

Kadıköy Namazgâhları :

Balıkhaneye Nazırı Ali Rıza bey "Bir Zamanlar İstanbul'da yaşayan mesire yerlerini yazarken, renkli piknik fasıllarını uzun uzun anlattıktan sonra"namaz vakitlerinde abdest alınıp çayıra seccâdeler serilir, topluca namaz kılınırdı. Akşam namazlarından evvel evlere dönüş başlardı. Bazıları akşam yemeklerini de çayırdaki yiyip dönüşü mehtablı gecede yapmayı arzu ederlerdi...

...Veli Efendi, Çırpıcı, Çörekçi, Bayrampaşa İstanbul'umuzun pek eski mesire yerleridir." derken Zeytinburnu'ndaki namazgahların fanksiyonlarını ortaya koyuyor ve şöyle devam ediyor:

"Eskiden mesire yerlerine gidenler her seyir yeri için öteden beri geçerli olan adetlere uymaya kendilerini mecbur görürlerdi. Mesela Fenerbahçe'ye gidecekler evvela Merdivenköyü'ne uğrar, çayırdaki yemeklerini yedikten sonra Fenerbahçe'ye giderlerdi. Dönüşte Haydarpaşa çayırında dolaşır, akşama Selimiye'deki Duvardibi Mesiresine gelirlerdi..."

...Anadolu tren yollarının inşasından evvel Haydarpaşa Çayırı geniş bir mesire yeri idi. Sultan Mecid'in şehzadeleri Murad ve Hamid Efendilerin sünnet düğünleri 1846 tarihinde bu çayırdaki yapılmıştır."

Ali Rıza bey İstanbul'daki belli başlı teferrüç Namazgâhlarını izah ettikten sonra bir de 1861 tarihli bir "Hukûmet tembihnâmesi" vermektedir:

"Yaz mevsimlerinde herkesin seyir yerlerine gitmesi eski bir adettir. Bu yerlere ırz ve edebîyle gidip gelenlere Hükûmetten müsaade verileceği tabiidir. Fakat bu vesile ile edeb ve nizam dışına çıkan, yurdun nizamlarına muhalif hareket etmek kat' iyyen caiz olamaz. Bu gibi hallere başvuranların cezalandırılacağına dair tanzim ve ilan olunan tembihnamedir.

İstanbul'da Veliefendi, Çırpıcı Çayırları, Bayrampaşa, Üsküdar, Çamlıca, Merdivenköyü, Haydarpaşa, Duvardibi, Beylerbeyi ve Havuzbaşı mesirelerine Cuma ve Pazar günleriyle diğer âdât günlerinde herkes gidebilecektir.

Fakat erkek ve kadınlar için özel yerler bulunduğundan kadın ve erkek karmakarışık oturmayacak ve oturamayacaktır. Şâyet bunun aksine hareket edenler olursa. kanununun 254. maddesine göre cezalandırılacaktır."

Mesire yerleri için bile kurallar konulması ilk planda sıkıcı gibi gelir, ama gerçeğin gerçek yüzü böyle değildir. Dinlenilmek üzere gidilen yerlerde çıkabilecek sosyal arızalar hayatı insanın burnundan getirir. Bu tembihnameye dini ve milli geleneklerimiz çerçevesinde bu açıdan bakmak gerekir.

59. Cafer Ağa Mahallesi Mühürdar Sokağı'nda yer alan 305 ada, 13 parsel sayılı Namazgah, Mühürdar Ahmed Ağa'nın hayratıdır.

60. Cafer Ağa Mahallesi Çıkmaz Bakt Sokağı'ndaki Namazgâh, Mehmed Efendi'nin vakfıdır.

61. Göztepe Mehmed Efendi Mahallesi Bağdad Caddesi'ndeki Namazgâhın hangi vakıftan olduğunu tesbit etmek mümkün olamamıştır.

62. Hasanpaşa Mahallesi, Uzançayır Caddesi'ndeki Namazgâh da..

63. Hasanpaşa Mahallesi'ndeki Arablara Mezarlığı Namazgâhı için hayrat sicil uzmanları, hayrat-ı şerife defterine şu notu düşmüşlerdir. "Mahalli mezkur hiç bir suretle istimal olunmayıp yalnız Ramazan-ı şerifde civar ahâlî terâvîh-i şerif eda etmekte olub, takriben 2 evlek kadardır."

64. İbrahim Ağa Mahallesi Ayrılık Çeşmesi Mevkiindeki birisi Hüseyin Paşa'nın,

65. Diğer ise Saraçlar Katibi'nin hayratı olan Namazgâhlar, İstanbul şehir kültüründe çok önemli yeri bulunan büyük menzil Namazgâhlarıdır. Orduların, Sürre Alaylarının ve Hacıların uğurlanıp karşılandığı bu alanların anıtsal bir değeri vardır. Buralar, sadece alan olarak bile dini ve medeni birer abide sayılmalıdır.

66. İbrahim Ağa Mahallesi Köftüncü Sokağı'ndaki 1221 ada, 5 parsel sayılı namazgah, Saray Ağası Tayfur Ağa ve oğlu'nun hayratıdır. İstimlak edilerek yola katılan namazgâh'ın 1262 H.

(1845) tarihli Çeşmesinin kitabesi şöyledir

BENDE NAZİF TARİHİN CEVHER DEDİ ANBER GİBİ

KILDI İRVA YEK KADEM BABA OĞUL BU ZEMZEMİ

67. İçerenköy Kayışdağı Mevkiindeki Namazgâh ile,

68. İçerenköy Bostancıbaşı Köprüsü karşısındaki namazgâhın kime ait olduğu bilinmiyor.

69. İçerenköy Üsküdar Caddesi'ndeki Nefise Hatun Namazgâhın da arda kalan belki sadece bir çeşmedir.

70. İçerenköy Bakkalköy Üsküdar Caddesi'ndeki Vahab Ağa Namazgâhı'nı Hayrat-ı şerife uzmanları şöyle anlatıyorlar.

"Tahminen 20 arşın tül (uzunluğunda) 10 arşın arzında (eninde) 200 arşın kadar vardır. Halihazır duvar ve duvarın üzerinde demir parmak ile muhat durumunda bir aded muattal kuyu ile oldukça kebir bir dişbudak ağacı vardır."

71. Kızıltoprak Tuğlacıbaşı Hacı Mustafa Efendi Mahallesi Ömer Efendi Çeşmesi Caddesi'ndeki Namazgâh "150 zıra"dır.

72. Kızıltoprak Tuğlacıbaşı Hacı Mustafa Efendi Mahallesi Erenköy Caddesi'nde Suterazisindeki Namazgâh "200 zıra"dır.

73. Kızıltoprak Tuğlacıbaşı Mustafa Efendi Mahallesi Erenköy caddesi Kuyubaşındaki Namazgâhın kuyusu bu civara adını vermiştir. Hayrat-ı şerife uzmanları vaktiyle bu namazgâhı inceledikleri zaman deftere şöyle bir kayıt düşmüşlerdir.

"200 zıra'miktarında maa kuyu. iki sene evveline değin cemaattan bazı kimse tarafından vakit namazları ile Ramazan-ı şerifde teravih namazı kılındığı.. Ayrıca 1336 (1917) yılında bitişiğindeki Köşk ve tarla Sahibi İlhami isimindeki bir kişi tarafından Namazgâh alanının bahçesine katıldığı tesbit edilmiştir."

74. Kozyatağı'ndaki Namazgâhın bugünkü konumu bilinmiyor.

75. Merdivenköy'deki Yusuf Ağâh Bey Çayırı. Balikhane Nazırı Ali Rıza Bey'in

sözünü ettiği seyir yerlerinden biri olsa gerektir.

Çayır vakıfları da tıpkı Meydan ve Meydan Namazgâhları gibi yeryüzünde benzerine rastlanması imkansız diyebileceğimiz çok çok ilginç vakıf örneklerindedir. Kimisi seyir yeri kimisi de uzaklara gidemeyecek kadar hasta ya da yaşlı hayvanların otlamaları için vakfedilen bu yerler, insanlığımızın abideleridir.

76. Merdivenköy Üsküdar Caddesi'ndeki İstablı Amire Katiblerinden Arif Efendi Namazgâhı ile,

77. Merdivenköy Mamaçesme,

78. Osmanağa Mahallesi Söğütlüçeşme Namazgâhları hakkında bilgi bulunamamıştır.

79. Sahrayıcedid Mahallesi, Edhem Efendi Caddesi'ndeki namazgâh "300 arşın".

80. Sahrayıcedid Mahallesi, Bağdad Caddesi'ndeki namazgâh "1000 arşın" dır.

81. Zühtüpaşa Mahallesi Kördere Caddesi'nde Şam Kapıkethüdası İbrahim Ağa tarafından vakfedilen Kördere Çayırı, ilginç çayır vakıflarının bir başka örneğidir.

82. Zühtüpaşa Mahallesi, Bağdad Caddesi'ndeki Şuht Kadın Selâmî Çeşme Namazgâhı ve aynı yerde aynı vakıftan "20 dönüm tarla", İstanbul şehir kültüründe önemli yer tutan bir başka menzil yerinin tarihsel coşkusunu taşımaktadır. Yazık ki bu anıt alanda, küçük bir çeşmeden başka hatıra kalmamıştır.

83. Zühtüpaşa Bağdad Caddesi'ndeki namazgâh, "100 arşın terbiinde" dir.

84. Rasimpaşa Mahallesi Haydarpaşa Rıhtım Caddesi'nde yer olan 195 ada 15 parsel sayılı Lâdikli Ahmed Ağa Namazgâhı ise, Belediyenin azizliğine uğramış ve bir türlü kültürel fonksiyonuna kavuşturulamamıştır.

85. Tuğlacıbaşı Mahallesi Bağdad Caddesi'ndeki 578 ada 6 parsel sayılı Kalyoncular Serhalifesi Hacı ömer Ağa Namazgâhı ve bitişiğindeki "20 dönüm" tarladan arda kalan hatıra, Ayanoğlu'nun verdiği şu kitabeden ibârettir.

KÜLLEMA DEHALE ALEYHA ZEKERİYYA-L MİHRAB

SAHİB-UL HAYRAT VE HASENAT

KALYONCULAR BAŞ HALİFESİ

EL HAC ÖMER EFENDİNİN

GUFİRE ZÜNUBEH

SENE 1186 H.(1772)

86. Suadiye Mahallesi, Bağdad Caddesi'ndeki 1092 ada 18 parsel sayılı Mihrimah Sultan Namazgâhı'nın üzerinde halk tarafından yaptırılan ibadete açık bir câmi bulunmaktadır.

Üsküdar Namazgâhları :

Ayverdi'nin (Boğaziçinde Tarih s. 381,390) de ifade ettiği gibi "Haydarpaşa, henüz Anadolu yakasının limanı olmadan evvel, karşı sâhilin hareket ve vüsul noktası Üsküdar'dı. Anadolu'ya, Suriye, Irak, İran, ve Mısır'a gidecek ordular ve kervanlar, sürre alayları, buradan kalkar, buraya göçerdi." "Burası bir menzil yeri, bir ticâret merkezi idi. "Şehrin her cânibi mesire ve teferrücgâhtır. Dört bine yakın üzüm bağı, üç yüz gülistânı vardır. Türli kokular saçan bahçelerinin önünden geçenlerin dimağları" tutuşturan "teferrüc" ü Koca Yunus şöyle kullanır.

"Teferruc eyleyû vardım,

Sabahın sinleri gördüm,

Karıymış kara toprağa;

Şu nazik tenleri gördüm."

Üsküdar'da hatırlamamız gereken ilk Namazgâhlar:

87. Abdullah Ağa Mahallesi istavroz Caddesindeki Çadırcı Ahmed Ağa,

88. Aynı mahallede Bostandere Dutdibi mevkiindeki,

89. Ve yine aynı mahallede araba caddesindeki Safvet Ağa Namazgâhları olmalıdır.

90. Beylerbeyi Abdullah Ağa Mahallesi Çınar ve Beybostanı sokaklarındaki 684 ada 10 parsel sayılı namazgâh da bunlardan biridir.

91. Altunizâde Mahallesi Küçükçamlıca Caddesindeki, iki kuyusu ve bir de Yağlıkçı Ayazma diye anılan çeşmesi olan Namazgâh; 1275 H. (1858)

de Yağlıkçı Halil Ağa tarafından vakfedilmiştir.

92. Altunizade Mahallesi Besim-ağabağı Mevkiindeki 1260 H.(1844) tarihli Namazgâh, Kızlar Ağası Tayfur Ağa'nın hayratıdır.

93. Altunizade Mahallesi Pilavcı bayırındaki Namazgâh, Köftüncü Hacı Mehmed Ağa'nın hayrı.

94. Aynı mahalledeki Koruluk mevkiindeki Namazgâh,

95. Aynı mahallede Koşuyolu caddesindeki Adile Sultan Namazgâhı,

96. Aynı mahallede Tophanelioğlu Caddesindeki Namazgâh,

97. Ve nihayet yine aynı mahallede Küçükçamlıca Caddesindeki 1147 ada 35 parsel sayılı Kapı Ağası Osman Ağa Namazgâhı, artık sadece Arşiv kayıtlarında yer almaktadır.

98. Altunizade Mahallesi Küçükçamlıca Caddesindeki Sultan Avcı Mehmed Namazgâhı, çok renkli ve canlı hatıralarla doludur.

Ahmed Hamdi Tanpınar (Beş şehir s.189-190)'ın da tablolaştırdığı gibi "Eskiden küçük büyük her çeşmeyi iri gövdeli bir çınar yahud da servi beklerdi. İşlenmiş mermerin üstüne aydınlığın nîmeti onun fırınında pişmiş taze bir ekmek gibi düştüğü gün mimari kendisini bulmuş sanılır. Mimarın veya hayrat sahibinin diktiği ağacın büyüdüğünü görüp görmemesinin ehemmiyeti yoktu. Dikilmiş olduğunu bilmesi yeterdi. Bilirdi ki toprağa emanet edilmiş bir ağaç; mahalleye, semte, şehre, hatta cemiyete ve bütün bir imana emânet edilmiş bir değerdir.

Bazen bu çeşmenin haznesi küçük bir set olur. Namazgâh teşekkül ederdi. Balıklıya giden yolda küçük mezarlığıyla bunlardan biri vardır. Fakat benim en sevdiğim, Klüçük Çamlıca'da, altından Avcı Mehmed devrinin bir çeşmesi akan settir. Bu ilhamlı taraçanın Marmara'ya bakan tarafında, güneşin altında benekli bir hayvan sırtı gibi kabaran çifte kartal sokağı vardır. Bu adı nereden vermişler? Acaba dördüncü Mehmed'in av merakının bir yâdigârı mı? Yoksa aynı hastalığa tutulmuş bir başkasından mı geliyor? Yahud sadece tesâdüfün bir cilvesiyle mi

bu çeşme ile sokak birleşiyorlar? Şurası var ki IV.Mehmed Çamlıca'yı seviyordu ve bu Namazgâhın civarından köşk, hatta bir de câmî yaptırmıştı. Hal' inden evvelki sıkışık günlerde bu tarafta avlanmıştı.

Ağaç, sade mimarlık zevkimize ve şehirciliğimize girmez. Eski şiirin mücerret dünyası bir halî desenine benzeyen servi, çınar, kavaklarla doludur. Fakat asıl büyü masallarda geçer.. Çocukluğumda dinlediğim bir masalın şehzâdesi, kulaktan âşık olduğu peri kızına; altında akan bir çeşme ve yambaşında Bâkî'nin boyunu bosunu o kadar hayranlıkla övdüğü cinsten bir servi bulunan, yukarda anlatığımız cinsten bir Namazgâhta kavuşur. Öğrettikleri gibi çeşmeden abdest alır. ağacın dibinde namaz kılar ve dua ederken, üç defa üst üste: "Mersina, uzat saçının bir telini, al Mustafa'yı yanına.." diye bir ses işitir. Servinin derinliklerinden üç defa, "Alamam, dayıcığım, insan oğludur, çiğ süt emmiştir." cevabı gelir. Fakat dördüncüsünde serviden bir saç teli uzanır. Masalın sonunda Mersina çiğ sütle beslendiği için unutkan olan âşığına kendisini hatırlatmak için, üzerine aynı çeşme ile servinin tasvirinîtabii gözyaşlarıyla- dokuduğu bir seccade gönderir, o da başını bu seccadeye kor koymaz aynı sesi işiterek Mersina'yı hatırlar ve ona döner."

99. Arakıyeci Hacı Mehmed Mahallesi Seyyid Ahmed Deresi Sokağındaki Namazgâh 1220 H.(1805) de vakfedilmiştir.

100. Aynı mahallede yer alan Nuhkuyu Caddesindeki 458 ada 6 parsel sayılı namazgâh, 1261 H. (1845) de Ser Ağa Abdulgânt Ağa tarafından hizmete sunulmuştur.

101. Aşçıbaşı Mahallesi Miskinler Tekkesi Mevkiindeki Sadeddin Bey Namazgâhı ile,

102. Aynı yerde Duvardibi Mevkiindeki Mustafa Yaver Efendi Namazgâhlarının bugünkü konumlarını tesbit edebilmek oldukça zor.

103. Aşçıbaşı Mahallesinde Seyyid Ahmed Deresindeki diğer bir namazgâh, 1165 H. (1751) de Pürsefâ ve Nevsefâ Hatun tarafından vakfedilmiştir.

104. Beylerbeyi İskele Meydanı, Sultan I.Abdulhamid tarafından set MEYDAN olarak vakfedilmiştir. Hayrat-ı Şerife defterinin mülâhazat hanesinde burası için "*Câmi-i şerife müdâvim ahâlînin istirahat mahali* " kaydı yer alıyor.

105. Beylerbeyi Küplüce Mahallesi Küplüce Caddesi'nde gür bir ağacın gölgelediği 901 ada 5 parsel sayılı set, Hatemi Efendi tarafından vakfedilen ve semt halkı tarafından tarihi özelliği korunan namazgâhlardandır.

106. Hayrat-ı Şerife defterlerinde Hatemi Efendi'nin Beylerbeyi İskele Meydanında MEYDAN türünde bir Namazgâhı daha kayıtlıdır.

107. Bulgurlu Küçük Çamlıca Caddesindeki Sultan Mehmed Namazgâhı'nın Çeşmesi 1602 H.(1651) tarihini taşıyor.

Şair ve ressam Theophile Gautier, bu Namazgâhta gördüğü "*pembe, yeşil, mavi, leylak renkli giysiler giymiş, çiçekler gibi çimenler üstünde birikmiş ve çınarlar, ceviz ağaçlarının gölgesinde serinlenen*" Osmanlılar için "*güzel,ilginç görünümler için çok duyguludurlar.*" der ve ilâve eder: "*Güzel bir görünümün, iç açıcı bir perspektifin her bulunduğu yerde, emin olunabilir ki bir köşke, bir çeşmeye, yere serili halıları üstünde keyif çatan bir kaç Osmanlı'ya rastlanacaktır.*"

Bu cümleler, vaktiyle bugünkü parkların ve yeşil alanların fonksiyonlarını da yerine getiren Namazgâhların yabancı gözüyle bile fark edilecek kadar çok olduğunu göstermektedir.

108. Bulgurlu Mahallesi Alemdağ Caddesi İzzetbey Sokağı'ndaki 95 ada 1 parsel sayılı Cavid Ağa Namazgâhının üzerinde halk tarafından yaptırılan ibadete açık cami var.

109. Bulgurlu Mahallesi Küçükçamlıca Caddesi Üçpınar Sokağı'ndaki 56 ada, 4 parsel sayılı Topçu Kumandanı Hafız İbrahim Paşa Namazgâhı,

110. Aynı mahallede Neşet Bey Sokağındaki 725 ada 92 parsel sayılı Namazgâh ile,

111. Çamlıca Caddesi'ndeki 727 ada, 26 parsel sayılı Abdullah Ağa Namazgâhları kısmen de olsa hatıralarını korumaktadır

112. Çakırcı Hasanpaşa Mahallesi Kefçedede Caddesi'ndeki Çakırcı Hasanpaşa Namazgâhı, bugünkü Doğancılar Parkı'nın bir bölümüne veya civarına tekabül ediyor. Doğancılar Civarı'nın çoğunluğu, zâten ayakta kalan ve kalamayan, Hasanpaşa Vakfına ait eserlerden meydana geliyor.

113. Vaktiyle Beylerbeyi Çengelköy Rasathane Yolu üzerinde 42 kapı numaralı evin karşısında, Hamdullah Paşanın bir namazgâhı vardı.

114. Ayanoğlu'na göre Çengelköy Bekârderesi Yolunda iki Namazgâh vardı ve kitabesi şöyleydi:

*SAHİB-UL HAYRAT
KÜLLEMA DEHALE ALEYHA
ZEKERİYYA-L MİHRAB
1227 H.(1812)*

115. Beylerbeyi Kuzguncuk arasında yer alan Ahmed efendi Sığınaklı Namazgâhını da Ayanoğlu'ndan dinleyelim.

"*Bu namazgâhın ön kısmındaki musluğun iki tarafında hayvan yalağı ve bunların iki tarafında kapı bulunup, sağ kapıdan merdivenle çeşmenin üstündeki namazgâha çıkılmakta, sol kapının iç kısmı küçük bir oda olup, fırtınalı havalarda yolcuların sığınması için yapılmıştır. Üst kitabesi " canlıların cümlesi sudandır." meâlindeki:*

*VE MİNE-L MAİ KÜLLİ ŞEYİN
HAY*

âyet-i kerimesi, diğer kitâbe ise:

*NAMDAŞ-I FAHR-İ ABA ZAIR-İ
BEYT-İ HAREM*

*AYN-I İHLAS İLE OLDU HAYR Ü
CUDUN MAZHARI*

*Fİ SEBİLİLLAH BU ÇEŞMEYİ
BÜNYAD İDÜB*

*SU BE SU SEYRAB Ü MESRUR ET-
Dİ TEŞNEDİLİ*

*AYNİYA İTŞANA BİR BİR SÖY-
LEDİM TARİHİ TACA*

AL İÇ İCRA EYLEDİ AHMED EFENDİ KEVSERİ

1239 H.(1823)

116. Çengelköy Hamallar İskelesi Pazarkayığı Mevkiinde, Ayşe Hatun'un vakfettiği MEYDAN, meydan boyutunda bir abidedir.

117. Çengelköy Vapur iskelesinde Fazlullah Paşa tarafından vakfedilen "bir dönüm"lük MEYDAN,

118. Aynı yerdeki, vakfedeni tesbit edilemeyen "iki bin arşınlık" MEYDAN,

119. Ve Çengelköy'de Kuleli'de Sultan Mahmud'un vakfettiği "sekiz bin arşın"lık MEYDAN, aynı medeniliğin ve açık mekân kültürüne hasbî katkının insânî ve İslâmî izleridir.

120. Debbağlar Mahallesi Toptaşı Caddesi'ndeki Namazgâh, kültür tarihimize karışmıştır.

Bugünkü konumu 260 ada 6 parsel olan ve aynı yerdeki Sokollu Mehmed Paşa İlkokulu'nun Bahçesi'nde kalan bu namazgâhı dini, medenî ve mîmârî bir âbide olan Atik Vâlide Külliyesinin bâniyesi, Nurbânû Vâlide Sultan vakfetmiştir.

121. Hacı Hesna Hatun Mahallesi Sultantepe Caddesi'ndeki Şeyhulislâm Said Efendi Namazgâhının aziz hatırasını, ayakta kalmayı başarabilen akmaz harap çeşmesi yaşatıyor!

122. İhsâniye Mahallesi Çiçekçi-Tunusbağı Caddesi'ndeki 336 ada 4 parsel sayılı Silâhşör Ahmed Bey ve Veliye Ayşe Hanım Namazgâhı, milli kültürümüzün mukaddes sancısını çeken ve çekmeyen herkesin gözleri önünde kıyıma uğramıştır. "*Bismillahirrahmânirrahîm Küllemâ dehalé aleyhâ Zekerîyyâl mîhrab. Sene 1181 H.(1767)*" kitabesini taşıyan kabartma nakışlı zarîf Namazgâh taşı,artık sadece resim olarak ansiklopedilerde yer alıyor.1974' lere kadar etrafı demir parmaklıklarla çevrili olarak korunan namazgâh taşı ve setinin, bu medenî âbidenin yasal şâgîli tarafından söküldüğü ve yerine fısıkiye yapıldığı, o civarda oturan herkes tarafından bilinmektedir.

123. İmrahor Mahallesi Doğancılar Caddesi'ndeki Kuyulu Namazgâh,

124. Kazasker Ahmed Efendi Mahallesi Harmanlık Sokak ile Karacaahmed Kabristanı arasındaki Namazgâh,

125. Kısıklı Mahallesi Alemdağ Caddesi'ndeki Abdullah Ağa Namazgâhı da hatıra olmuştur.

126. Kısıklı Selâmî Tekkesi Sokağı'ndaki Selâmî Ali Efendi Türbesi'nin yanında yer alan namazgâhın 0.40 eninde, 1.10 yüksekliğindeki kible taşında bulunun sülüs kitâbe şöyledir.

KÛLLEMA DEHALE ALEYHA ZEKERİYYA-L MİHRAB

1247 H. (1831)

127. Kısıklı Millet Bahçesi Mevkiindeki Ahmed Efendi Namazgâhı, o civara hâlâ civıltı sunan yeşil alanların çekirdeğini oluşturuyor.

128. Hayrat-ı Şerife defterlerinde, Kısıklı Caddesinde diğer bir Namazgâhtan daha söz ediliyor ama, bugünkü konumu bilinmiyor.

129. Selimiye Haydarpaşa Caddesi'ndeki Darussaade Ağası Namazgâhı ile,

130. Aynı yerdeki Çeşmîafet Kadın Namazgâhı, benim tahminlerime göre bu caddenin çevresindeki park ve bahçelere tekabül ediyor.

131. Selimiye Mahallesi Harem iskelesi sokağı' ndaki 312 ada 1 parsel sayılı Sultan 3.Selim Namazgâhı şehir imar planında yeşil alan olarak gözükmemektedir.

132. Selimiye'den Haydarpaşa'ya giderken Duvardibi Durağı'nın biraz ötesinde soldaki köşede yer alan, Sultan Selim-i Sâlis Vakfına bağlı 293 ada 8 parsel sayılı Nevnihal Hatun Namazgâhı'nın çok şükür hâlâ ayakta duran ve halk tarafından kabir taşı sanılarak yeşile boyanan ve kenarına bir de mum yakma mahalli ihdas olunun Namazgâh taşı kitabesi şöyledir.

KÛLLEMA DEHALE ALEYHA ZEKERİYYA-L MİHRAB

**ŞEVKETLU EFENDİMİZ CARİYESİ
MERHUM VE MAĞFUR-UN LEHA**

**SARAYLI NEVNİHAL HATUNUN
HAYRATIDIR**

*RUHU ŞAD OLMAK İÇÜN
RIZAEN İLLAH EL FATİHA
1227 H.(1812)*

133. Selimiye Kışla Caddesi ile Hamam Sokağı'nın kesiştiği köşedeki dinlenme parkı, Hacı Mustafa Ağa'nın Namazgâhıdır. Park Bekçisinin ahşap kulubesinin yanında yer alan ve mezar taşı sanılan namazgâh taşında şu ibare yer almaktadır.

*KÜLLEMA DEHALE ALEYHA
ZEKERİYYA-L MİHRAB
SENE 1239 H.(1823)
SAHİB-UL HAYRAT MERHUM
EL HAC MUSTAFA AĞA RUHU
İÇÜN
FATİHA*

134. Selimiye Mahallesi Selimiye Meydanı, Harem Ağası Ahmed Ağanın Namazgâhıdır.

135. Tavaşi Hasan Ağa Mahallesi Gündoğumu Caddesi İnâdiye Câmîi sokağındaki 273 ada 33 parsel sayılı namazgâh, Ahmed Ağa'nın hayratıdır.

Bu namazgâh, şimdi, aynı yerdeki Tavaşi Hasan Ağa Camii'nin avlusunda kalıyor. Hasan Ağa, Camii'ni 955 H. (1548) de yaptırmıştır. Vereceğimiz kitabeden de anlaşılacağı gibi, bir yüzü çeşme bir yüzü mihrap olan zarif bir yapıya sahip bu namazgâh, Camiden epey sonra, 1134 H. (1721) de İbn-ul Emin Ahmed Ağa tarafından yaptırılmıştır. Zaten namazgâh ile cami parselinin ayrı olması da bunu göstermektedir.

Özenle korunan ve Cami cemaatı tarafından dinlenme mahalli olarak kullanılan namazgâhın mihrap tarafından, yeni harflerle "İbn-ul Emin Ağa Çeşmesi: Bu çeşmeyi Ahmediye külliyesini yaptıran Eminzâde Ahmed 1134 H. (1721) yılında yaptırmıştır." şeklinde muhdes bir kitabe yer almaktadır. Çeşme olan yüzündeki orijinal kitabesi ise şöyledir.

*MENBA'İ CUD-I ATA İBN-UL EMİN
AHMED AĞA*

*OLDU GAYETLE MAHALLİNE MU-
SADİF BU ESER*

*KİM AHALİYE SUSUZLUK VİRME-
Dİ ÇOK FÜTUR.*

*İNTİFA İTDİKÇE AB-I HOŞGÜVA-
RINDAN BUNUN*

*YAD İDERLER HAYR İLE CÜM-
LE İNAS Ü ZÜKUR*

*NUŞ İDÜB AB-I SAFA BAHŞIN
GELDİ TAB'IMA*

*TA BEYAN-I SAL-İ BÜNYADIN İ-
DEM ZİB-İ SÜTUR*

*LULEYİ GÖRDÜM NİDA BERLE
DİDİ TARİHİNİ*

*AL HÜSEYİN İLE HASAN AŞKINA
İÇ MA-İ TAHUR*

1134 H.(1721)

Beykoz Namazgâhları :

Bahçeleri, kasırları, çayırıları ve mesireleriyle bir sular ve çınarlar şehri olan Beykoz'un asırlar boyu eğlence, spor, toplantı, ve ibâdet yeri olan çayırıları; bilhassa son yüzyılın peştemal kuşanma merasimlerine sahne olmuş teferrüc namazgâhlarıdır.

"Çıraklıktan kalfalığa, kalfalıktan ustalığa yükselmesi, lonca an'anesine göre bir tertibe bağlı olan bu peştemâl kuşanma merasimleri, yaz mevsimine tesadüf ederse, Çırpıcı, Veliefendi, Fenerbahçe, Göksu, Sarıyer gibi mesirelerde yapılırsa da, çayırından ve Yuşâ tepesinden dolayı en fazla Beykoz'a rağbet olunurdu.

Madde ile mânâyı et tırnak gibi kabul eden eski terbiye en çoşkun, en keyifli zamanlarında dahi, bu zevkin bir köşesinden maneviyâyata mazgal açarak, nefes aldırıp kendine getirirdi. Böylece de kütlelerin, dümensiz bir gemi gibi, çılgın dalgalar üstünde telef olmalarının önüne geçmiş olurdu.

Bu esnaf teferrüclerinde de merasimin ilk kısmı, asırlar, mevlidler, kasâdeler ve dört kapı selâmlarıyla, rûha ve rûhâniyyete de hîtâp ederdi.

Kalfalıktan ustalığa yükselecek genç, kідem ve mevki sırasına göre yerlerini almış olan lonca heyetinin ve davetli misafirlerin ellerini öper, dört kapı selâmı da bittikten sonra, kâhya kalfanın sağ omuzuna elini koyarak:

-Cesûr ol. hamûl ol. mütevekkil ol. haram yeme. haram için. elini eteğini temiz tut. koymadığın mala el uzatma. sana fenâlık edenî affet. yürü Allah destginin ola! der ve elindeki peştemali gencin beline bağladıktan sonra. kulağına da yaşça sanatın sırrını söylerdi.

Bundan sonra yeni usta. loncanın ve diğer esnafın. dâvetli misâfirlerin ve akrabalarının ellerini bir kere daha öperdi. Bu arada davullar vurulur. zurnalar çalınır. gencin yaptığı eserler mühürlü torbadan çıkarılıp mezat edilirdi. Dolaşan tepsiye herkes gücünü yettiği parayı koyar. bu suretle de genç ustaya açılacak dükkânın ilk sermâyesi çıkmış olurdu.

Merâsimin ikinci kısmı eğlencelere ayrılmıştı.Çayırda bir gün evvelinden çadırlar kurulur. kuzular çevrilir. pilâvlar. helvalar yapılır. esnaf arasında saz ve söz ehli olanlar bir tarafta toplanıp çalılar. söylerler. oynarlar. nükte sâhibi ve mukallit olanlar ise orta oyununa çıkar. hikâyeler anlatırlar. rakslar ve hünerler gösterirler. cüssesine ve bazusuna güvenenler de güreşe tutuşurlardı."

Sâmiha Ayverdi (Boğaziçinde Tarih s.303) ve Musâhibzâde Celâl (Eski İstanbul Yaşayışı s.40)'in dile getirdiği esnaf teferrücleri ile İbn-i Batûta'nın Denizli'de gördükleri birbirini tutmaktadır.

Dilerseniz, artık sâdece "hayal me-yâl" lerimizde ve bir de bazı turistik yörelerimizde -0 da tek tük- kalan bir faytona atlayarak karadan, dilerseniz hâla hakikat olarak kalabilen "Şirket-i Hayriyye" den müdevver, buharlı vapurlardan birine atlayarak denizden, Boğazın nazlı sularından "kâm al" arak çınarlar ve pınarlar şehri Beykoz'a çıkalım. Önce Anadoluhisarı'na, oradan da taka bir "pata pata" kayıkla "gemi denizleri"nin yalpiirtıları arasında, gerekirse iskarmozlara da asılarak, Neddin'in ve Yahya Kemâl'in şiir ikliminde, Dellâlzâde İsmail Efendi'nin besmelerini terennüm ederek ve Hattat Kazasker Mustafa İzzet Efendi'nin "celî" "vav" larını çizerek "uzanalım Göksuya!"

Bu tatlı hikâyeyi Ayverdi (Boğaziçinde Tarih s. 316) den dinleyelim.

"Dellâlzâde İsmâil Efendi. bestelediği

bir eseri sanat erbabına okurken. bazen etraftan:

-Hocam şu nağme söyle olsa daha hoş olmaz mu?

diyen olursa. sanatkâr; Kazasker Mustafa İzzet Efendi'yi kasederek:

-Yook!..ben bu eseri Efendiye okudum. beğendi. Artık değişmez.

dermiş. Mustafa İzzet Efendi'nin mûsikideki yeri ve üstün seviyesi bir mihenk taşı olarak kabul edilmiş olduğundan. derhal itirazlar kesilmiş.

İşte hat sanatıyla musîki sanatı atbaşı giden büyük üstad. günlerden bir gün" Bebekten Beykoz'a gitmek üzere kayığa binen Mustafa İzzet Efendi de. tarife gereğince kayıkcıya vereceği ücreti bildiğinden. elini cebine atar fakat kesesini bulamaz. Öteki cebine bakar. orada da bulamaz. Kuşağının arasını araştırır. yine yok. ya... kayık ise Beykoz sâhillerine geldi geliyor... Telâşlanan ve çaresiz kalan sanatkar. hemen kuşağından dividini çeker. içinden kalemini kâğıdını çıkarıp bir "celî" "vav" yazar ve karaya adımını atarken de para yerine kâğıdı kayıkcının eline sıkıştırır.

Uzun bir deniz yolunun kol kuvvetiyle geçirten adamcağız. bu beklenmedik hareket karşısında hağırıp çağırmaya başlarsa da. sonunda. yapacak bir şey olmadığını anlayarak söylene söylene çekilip gitmeye mecbur olur.

Aradan seneler geçer Mustafa İzzet Efendi yine aynı deniz hattı üstünde yine kayığa binip Beykoz'a yollanır. Ama her zaman kesesini unutacak değil a... sâhile yanaşıp da kayıkcının hakkını bahşişi ile beraber uzattığı zaman. adamcağız yarı mahcub yarı gülümser. sanatkârın yüzüne bakarak:

-Yok Efendi...der. para istemem. sen yine bana bir "vav" yaz!

Çünkü kayıkcı. vaktiyle eline zorla sıkıştırılan "vav"n sahaflardaki değerini artık anlamıştır.

136. Karadeniz'den Bizans'a gelecek yardımların önünü kesmek amacıyla 1395 yılında Yıldırım BAYEZID tarafından yaptırılan ve daha sonra İstanbul Fâtihî tarafından restore ettirilen,

"Yeni kale". "Akcahisar". "Güzelcehisar". "Yenicehisar" ve "Yenihisar" adlarıyla da anılan Anadoluhisarı; boğaz ile Göksu Deresi arasında uzanan üçgen şekilli kara parçası üzerine inşa edilmiştir. Vaktiyle Dışkale duvarları tam deniz kenarında iken, Göksu deresinin getirdiği killi çamur hâlindeki alüvyonlarla dolması sonucunda biraz içerde kalmış ve toprağın yükselmesi ile meydana gelen dolma alana, bugünkü konumu, Anadoluhisarı Toplarönü Sokağı 61 ada, 2 parsel olan Anadoluhisarı namazgâhı yaptırılmıştır.

İstanbul fethiyle yaşıt olduğu sanılan bu namazgâh, Hayrat-ı Şerife kayıtlarına göre Fatih Sultan Mehmed Han Vakfındandır. İstanbul'da ayakta kalabilen, mihraplı ve minberli "ant namazgâh" ların tek örneğidir. 1985 yılında, İstanbul vakıflar Bölge Müdürlüğü, Beykoz Belediye Başkanlığı ve Beykoz Müftülüğünün ortak çalışmasıyla aslına uygun şekilde restore edilerek, cuma, bayram ve teravîh namazlarına açılmıştır.

Hayrat-ı Şerife kayıtlarına göre Anadoluhisarı'nda;

137. Biri Göksu Caddesi'nde,

138. Diğeri Göksu Çayırı'nda orta yerde,

139. Ötekisi ise Göksu Yeni mahallede olmak üzere üç namazgâh daha vardır.

140. Bir diğeri ise Otağtepede yer alan 54 ada 1 parsel sayılı Mihrişah Valide Sultan Namazgâhıdır.

Fâtiḥ'in babası 2.Murad, Fethin cemresine bahar zemini ararken 1444 yılında Anadoluhisarı'nda karargâh kurmuştur. Yıldırım Bayezıd ve Fâtiḥ Sultan Mehmed de buralarda konaklamıştır. Yıldırım Bayezıd'ın buralarda yıldırım gibi gürlendiğinden ve genç Fâtiḥ'in kartal bakışlarıyla Bizansı bu tepelerden süzdüğünden şüphe etmeye gerek yoktur.. Pâdişahın otağının kurulduğu ve ilk fetih namazlarının kılındığı bu yer, yıllar sonra Mihrişah Valide Sultan tarafından namazgâh olarak anıtlaştırılmıştır.

Harap namazgâh seti ve kırık kible taşı, bu tepeyi hâlâ beklemektedir.

141. Küçüksu Caddesi'ndeki 2 ada 1 parsel sayılı namazgâh, Şâir, Bestekâr ve Sanatkâr Pâdişah 3.Selim tarafından, anası Mihrişah Valide Sultan için yaptırılmıştır.

Dilerseniz burada biraz mola verelim ve gelin, Ayverdi (Boğaziçinde Tarih s.333, 338)yi dinleyelim.

"Küçüksu Çeşmesiyle Namazgâhını yaptıran üçüncü Sultan Selim'dir . O devirlerde okçuluğun hâlâ bir milli spor vasfını taşıdığına şâhitliğini üçüncü Sultan Selim ile ikinci Sultan Mahmud'un ok attıkları nişan taşları yapar."

"Şu imparatorluğa vazife ile gelen ecnebler ve seyyahlar arasında bazan ne doğru sözlüleri vardır. İşte Lady Montague bunlardan biridir. İctimât hatta iktisâdî hayatımızı araştırırken, görünüşte pasif ve arka plânın insanı olan kadını da saraylara evlere, çarşı, pazar, hamam ve olayların içine girerek peşine düşüp araştırdıktan sonra:

"Şüphe yok ki Türk kadını bizden çok daha hür"

kanaatine varır.

Sonra Elizabeth Graven de, (1786) seyahatinin intibalarını yazarken: Kadınların bu derece hür ve emniyette oldukları bir başka memleket görmedim... Demek sûretiyle Türk kadınının hayatına gıpta ettiğini gizlemez.

Acabâ bu iki yabancı, Göksu ve Küçüksu mesirelerinin kadın kalabalığını görmüş olsalardı ne derlerdi? Zira Göksu demek, biraz da yaşamak, ferâce, maşlâh ve şemsiye demektir."

Bunu, 1835'lerde Ülkemize gelen ve İstanbulda dokuz ay kalan Miss Julia Pardoe'den dinleyelim.

Kadınlığa mahsus mânâ ve zarâfetin her türlüşüne sâhib olan Miss Julia Pardoe'nin kendisi kadar özel ve güzel cümlelerle "The City of The Sultan and Domestic manners of Turks" adıyla kitaplaştırdığı İstanbul'u anlatırken, tıpkı Kağıthane'deki Namazgâhda olduğu gibi Küçüksu'daki Namazgâh taşlarını da mezar taşı sandığını görüyoruz. Kültür

tarihimizi yakından ilgilendiren bu güzel anıyı, Miss J.Pardoc'nin Bedriye Şanda tarafından "*Sultanın Şehri ve Türklerin Aile Hayatındaki Gelenekleri*" adıyla dilimize kazandırılan seyahat-nâmesinden izliyelim.

"Türk kadınlarını, tıpkı kendi evlerinde imiş gibi rahat rahat davranırken görmek isteyen turistlerin yazın sıcak aylarında cuma günü güzel Küçüküsu (Göksü) vadisine gitmeleri gerekir. Üç taraftan üzeri fundalıklarla dolu yüksek tepelerin kuşattığı bu güzel yer yeniçerilerin hapishanesi olarak kullanılmış olan Rumeli Hisarı'nın tam karşısında denize doğru uzanır. Göksü deresi bu vadiye olduğu için buraya, onun adı verilmiştir Boğaz sularına doğru ışıldayarak akar.

Burada çok hoş değişik manzara görülür: Açık renk boyası içe ferahlık veren ve bahçesi çeşit çeşit yapraklarla dolu sarayın bulunduğu meyillice bir arazide dolaştıktan sonra, derenin aktığı gölgelik yere inersiniz. Burada, dereyi çevreleyen ağaçlar, suyun üzerinde koyu bir akis bırakırlar ve sessizlik verirler.

Bu yerdeki bazı ağaç dallarının altından, Müslüman ölülerin mezar taşları görülür. Zaten mezarlar, hep sessizliğin ve güzelliğin olduğu yerlerde olurlar. Bu sırada, öğle güneşi sıcaklığından ağaçların arasında korunan kuşlar, keyiflerinden cıvılda cıvılda ötüşürler.

Kayıkçınız, buranın hoş serinliği ile ferahlayarak, kayığı çabucak, basık bir köprüye doğru çeker. Bu köprü, derenin en dar kısmında Göksü vadisinin iki tarafını birbirine bağlar. Tatil gününü geçirmek isteyerek buraya gelen birçok kimseler, öğle güneşinin kızgın sicağında, burada toplanırlar ve üzeri bol arabesk işli, çok güzel beyaz mermer çeşmeden su içmek ve Boğaz'dan esen rüzgârla ferahlamak için akşama kadar kalırlar.

Burası geniş bir saha kaplayan çimenlik bir yerdir. Burada hanımlar seccadelerini yayarlar, araba ile gezerler, uzun süren yaz gününü geçirirler. Bu

çimenlik ile Göksü Deresi arasındaki küçük sahayı kaplayan sık bir ağaçlık vardır. Bu ağaçlığın arka tarafı erkeklerle ayrılmıştır"

"Göz önüne getirmeye çalıştığım gibi, insanla tıklım tıklım dolu olan Küçüküsu, kendi başına tamamıyla Şark'a özel bir manzara gösterir. Bunu nelerin meydana getirdiğini birer birer gözden geçirelim: Bir yanda, ağaçların altından ağır ağır geçen al kaplama geçirilmiş arabalar, çimenlerin üzerine yayılmış yüzü yaşmaklı kadınlar, hanımlarına hizmet için dolaşan halayıklar, öte yanda da başlarındaki tablalarla satış için oradan oraya koşuşan garip kılıklı muhallebiciler, tatlıcılar göze çarpıyordu. Tatlıcıların başlarındaki tablaların üzerinde raflar vardı. Bunların üzerlerine dizili iştah çekici cam ve porselen tabaklar, müşterilerin muhallebi yemesi, pembe ve sarı renkli olanları da tatlı yemesi içindi. Başka bir yanda da, yoğurtçu omuzundaki sırığa bağlı tepsileri sallaya sallaya yürüyordu. Bu tepsilerin içinde, üzeri beyaz kaymak tutmuş, kahverengi toprak yoğurt tabakları bulunuyordu. Biraz ötede ise, ayı ve maymun oynatıcılar, daha ileride burnu güneşten yanmış, başında geniş bir hasır şapka ve üzerine Frenk elbisesi giymiş bir Rum dondurmacı, orada bulunan halka dondurma satmak için çeşitli dillerde dondurmasını methederek dolaşıyordu. Bu gayretin, çok satış yaparak fazla para kazanmak hırısından ileri geldiği belli idi. Sonra, başı sarıklı, elinde bir toprak testi ve bardakla harıl harıl dolaşan sucu, yüksek sınıf ailelerin, hanımlarına seccadeler, çubuklar taşıyan hizmetkârları kırmızı şeftaliler, salkım salkım İzmir üzümüleri, öbek öbek sındıklar, yapraklarıyla kopmuş erik satan meyvacılar, kavun ve zümrüt yeşili kabuklu karpuz yığını üzerinde oturan satıcılar, (hele topatan kavunlarının misk gibi kokusu her tarafı sarıyordu). İstanbul'un Anadolu yakasındaki yerlilerin en çok gözü çeken kıyafetleri, tambur sesleri, bu seslere uyarak içinde güzel hanımlar bulunan bir arabanın önünde yarım daire şeklinde oturup türkü söyleyen beş-altı Rum'un cırlak ses-

leri.. Bütün bunlar, kendi başına çok mükemmel olan bu manzarayı tamamlamak için öyle el birliği etmişlerdi ki, eğer, burası hakkında önceden hiç bir fikri olmayan bir Avrupalı, buraya getirilmiş olsa idi, o zamana kadar bazı mübalâğalı masalcıların uydurmaları sandığı şeylerin gerçekliği karşısında, ne yapacağını şaşırır, büyülediğini sanırdı.

Vadinin size anlatmakta olduğum kısmını fazla olarak da "Padişah Ağacı" denilen muhteşem bir ağacın bulunduğu bu yeri, şahane bir deniz kıyısı süsler, Padişah, Küçüksu'ya geldiği zaman, oturması için, bu ağacın altına bir halı serilir. Bunun biraz ilerisinde, söğüt ağaçlarının gölgelediği yüksekçe bir yer vardır. Buranın bir ucuna güzel bir köşe taşı yapılmıştır. Kim bilir, bu taşın üstüne konan tozlar, hangi talihli tozlardır.

Oturmak için iyi bir köşe seçip, secademizi, minderlerimizi yaydıktan ve yiyeceklerimizi tedarik ettikten sonra, bizimle birlikte gelen dostlarımızdan bir kısmı, avlanmak için tepelere çıktılar. Arkadaşım Madam S. ile ben de, gittikçe büyüyen insan kalabalığının meydana getirdiği bir halkanın etrafında, gezinmeye başladık. Elimizde olmayarak bunlara hayran hayran bakıyorduk. Bu halimizi görenler, bizi gönülden selâmlıyorlardı. Nihayet birisi, çok kibirli, yahut da arabalarından inmeye tenezzül etmeyen, belki de üşenen birkaç hanıma, kim olduğumuzu, nereden geldiğimizi söylememiz ve buna benzer bir sürü insanın sabrını tüketen soruyu cevaplandırmamız için gülümseyerek ricada bulundu. Biz de durmak zorunda kaldık. Bu hanımların hiç birisi güzel değildi. Fakat hepsi nazik ve iyi insanlardı. Sordukları soruların hiç biri, kendilerini ilgilendirecek şeyler değildi. Böyle iken, hiç olmazsa, kendilerine ait ve bizi çok az ilgilendiren değişik konulardan bahsederek bizimle konuştular.

Türk hanımlarının yabancılara gösterdikleri nezaket ve incelik derecesini hiç bir şey aşamaz. Her zaman bir Avrupalı kadınla konuşmaktan zevk alır-

lar. Halbuki o kendileriyle karşılaşmadan önce, onlara karşı kayıtsızdır. Fakat bu kadar candan ve bu kadar tabii karşılımları, yabancı kadının Türk kadınlarına beslediği yanlış duyguyu eritir gider. Kendilerinin olan her şey, beş dakika içinde önünüzdendir. Yemekte buldukları meyva ve kendi elleriyle hazırladıkları kokulu şerbet gibi neleri varsa, ikram ederler. Onlarla ahbablık etmek için, sadece neşeli olmanız, size hiç zararı olmayan meraklarını hoş görmeniz ve elinizden geldiği kadar gösterdikleri nezakete karşı sizin de aynı şekilde davranmanız gerekir. Avrupalıların hemen hepsi, Türk hanımlarını, her şeye karşı hiç de hoş gitmeyen bir kayıtsızlık ve davranışlarında da soğuklukla suçlandırırlar. Bunun için, onlardan ürkerler. Halbuki, benim gördüğüm hanımlarda, bu hallerden eser yok. Aksine, Türk hanımlarına özel hoş bir nezaket vardır ki, bu ancak doğuştan gelir. Bu hal, onların düşünüşlerindeki sadelik ve iyi yaradılışlarının verdiği samimilikle birleşince, hayatın anlamını iki kat daha incileştirir ve ona çekicilik verir. Kısa sürdüğü halde, hoş olan bu görüşme sırasında, insanın içi kadar gözü de zevklenir. Çünkü bir Osmanlı hanımının zarif kıyafeti, her an nezakete hazır ve kendine hâkim oluşu ve davranışındaki vakar, onun kendisine yakıştırılan kibirli, soğuk ve değersiz çekicilik vasıflarına hiç de lâyık olmadığını gösterir. Nazik davranmakta istekli olduğu kadar, münasebetsizliğe karşı da titizdir.

Arabadaki hanımları başımızla selâmlayarak kendilerinden ayrıлып yürümek üzere iken, bunlardan yaşlıca birisi, bize dört tane salatalık ikram etti. Bu sebzeyi Türkler, büyük bir zevkle meyva gibi yiyorlar. Hazımları güç olan bu yiyecekleri yemek istemediğimiz halde, candan verildikleri için, candan kabul ettik. Bu olay, önemli olmamakla beraber, bir gerçeği ispatlamak için bahis konusu ediyorum: Biz bu hanımlarla karşılaştığımız zaman, onlar salatalık yiyorlardı. Bir İngiliz hanımı, bir yabancı ile karşılaştığı zaman, arabasındaki sandviç ve şampanyadan ibaret yemeğinden ikram etmek için nasıl

uzanırsa, onlar da sırf nezaket eseri olarak salatalıkları bize öyle uzattılar.

Bu arabanın biraz ötesinde, bir hanıma rastladık. Arabasından inmiş, ağır bir İran seccadesinin üstünde namaz kılıyordu. Bu seccadenin süslü motifli kenarında, pek çok oyma işlemeli bir gümüş ibrik duruyordu. (Abdest almak için olacak). Hanımın tam arkasında da kollarını kavuşturmuş üç halayık, ayakta duruyorlardı. Hanım namaz kılariken, o kadar kendisinden geçmişti ki, her zaman için bir merak konusu olan bir-iki Avrupalı kadının gözükmesi bile, onun gözlerini yerden kaldırtmadı. Küçük ellerini göğsünde kavuşturarak, başını yere eğip sessizce duasını okuyuşunda derin bir anlam vardı. Kalbin sesi olan bu duanın, yüksek sesle okunmasına ihtiyaç yoktu, eğer bu hanım, başka bir şeyle meşgul olsa idi, sırf, dünyanın eşsiz güzelliklerinden birini seyretmek zevkini yaşamak için, orada bir saat daha kalabilirdim. Fakat o ibadet ederken, yanına yaklaşmanın bir saygısızlık olacağını düşünerek ayrıldım.

İster iş, ister eğlence olsun, bulunduğu mevki ne kadar yüksek olsa da, bir Türk kadınının dinsel görevini yapmasına, hiç bir şey engel olamaz. Bu böyle olduğu gibi, bulunduğu yer ve durumun da etkisi yoktur. Padişahın kızkardeşinin, Kâğıthane'de, veyahut da halkın toplu bulunduğu başka bir yerde bulunduğu zaman, namaz vakti gelince, arabasından indiği ve cariyeleri namaz seccadesini yere yaydıktan sonra, yolları dolduran halkın gözü önünde ve kalabalık sesleri arasında, sanki sarayın bir odasında yalnız başına imiş gibi sessiz ve telâşsız bir halde, yere diz çökerek namaz kıldığı sık sık görülen bir olaydır.➤

142. Anadolukavağı Umuryeri Mevkiindeki en ilginç vakıf örneği, İshak Ağa'nın Umuryeri ÇEŞME MEYDAN'lığıdır.

İshak Ağa, 1150 H.(1737) de Güm-rük Eminliğine getirilmiş, daha sonra Ayazma Camii Bina Emini olmuş ve nihayet 1176 H.1762 de, arkasında çeşme ve namazgâh türünde pek çok hayrat bırakmış bir zâttır. Karacaahmed'de medfundur.

Kireçburnu Caddesi'ndeki namazgâh çeşmesinin kitabesi şöyledir.

SAHİBUL HAYRAT VE-L HASENAT
ES SEYYİD İSHAK AĞA
EMİNİ GÜMRÜK-İ ASİTANE
SENE 1163 H.(1749)

Beykoz'da Serbostani Mustafa Ağa Camii'nin yanındaki 1744 tarihli on lüleli meşhur çeşmesi, su mimarlığımızın en harika âbidelerindedir. Ayverdi'nin de dediği gibi "Türk coğrafyasında çeşme, dâima çağırıcı bir merkezdir. Etrafına topladığı kimselere, istediklerinden de fazlasını dağıtmak sûretiyle cömertliği, efendiliği, gınâyı âbideleştirir.

Amma on ağızdan birden su veren İshak Ağa Çeşmesi gibisini bulmak mümkün olamaz. Şüphe yok ki bu on ağızın berrak ve soğuk suyu, köyün hem şerefi hem de gururudur."

Yalıköy'deki bu çeşme, gürül gürül akan berrak suları ve çevresinde tekbir getiren ulu çınarıyla cennetin dünyaya açılan bir kapısı gibidir.

143. Çınaraltı'ndaki Sultan Selim MEYDAN'ı

144. Çubuklu'da Rifatpaşa Mahallesi Gülbahçesi Meydanı'ndaki Bostancıbaşı Halil Ağa Namazgâhı, ve:

145. Paşabahçe İncirköy Sultâniye Mevkiindeki Piri Mustafa Paşa Namazgâhı ile.

146. Aynı yerdeki 50 dönümlük Sultân'ye Çayırı, açık mekân kültürümüzün anıtsal arazilerindedir. Bezmi Alem Valide Sultan'ın engin ve zengin dünyası, bu çevreyi cennetin canlı halılarıyla donatmıştır. Bu çayıra göz dikenin özüne öz, gözüne göz demek bilmem ki mümkün mü? Ne dersiniz!?

147. Kanlıca Çubuklu Caddesi'ndeki Sultan III. Mustafa Namazgâhı ile,

148. Kanlıca Haydarpaşa Caddesindeki Sultan III. Selim Namazgâhlarının bugünkü konum ve kullarımlarını, kültür tarihimize emânet ediyoruz.

149. İncirköy Beykoz Yolu'ndaki 257 ada 2 parsel sayılı Bezmi Alem

Vâlîde Sultan Namazgâhı, kısmen de olsa anıtsallığını korumaktadır.

150. Şâhinkaya Caddesi'ndeki Namazgâh ile,

151. Yalıköy Çayır Caddesi'ndeki Namazgâh, artık sâdece bir hatıradan ibârettir.

152. Paşabahçe Reşâdiye Köyüğü mevkiindeki MEYDAN,

153. Aynı yerdeki 717 ada 13 parsel sayılı Sultan Mustafa Namazgâhı'ndan müfrezdir.

Sultan Mustafa'nın Beyaz Erguvan Caddesi'ndeki namazgâhının biraz ilerisinde mekteb, çeşme, ve hamamla beraber yaptırdığı câmiinin hikâyesi epey ilginçtir.

Gelin biz söz yumağını yine Ayverdi'ye atalım da sizinle birlikte yok edilemeyen hayâlimizde Sultan Mustafa'nın Hamamı'nda aklanıp paklanarak, çeşmesinden su, mektebinden irfan alarak namazgâhta teferrüc ve tefekkür ederek "hayâli cihana bedel" bir temâşaya dalalım.

"Zavallı pâdişâh:

- Üç câmi yaptırdım, amma birisini bir meczûba kaptırdım., birisini suya saldım, birini de ceddim aldım...

dediği rivayet edilen imarçı hükiümdar.

İyi niyetli ve yapıcı bir adam olan üçüncü Sultan Mustafa'nın Beyazıd'ın eteğine yaptırdığı câmi, gerçekten de Lâleli Baba'nın adıyla adlanarak Lâleli Câmiî olmuş. Üsküdar'dakine de yanbaşındaki suyun tesiri ağır basarak Ayazma denmiş. Büyük zelzeleden sonra yeniden inşa ettirdiği Fâtih Câmiî'nde ise yine ilk Bânîsinin adı yürüyüp gitmiştir."

Fâtih ve Ayazma tamam da, ya Lâleli? Bir semte ve külliyyeye adını veren bu renkli simâ kimdir? Onu da "râviyân-ı ahbâr ve nâkilânı âsar Hazerâtı'na sora-lım.

Önce, Kethüdâzâde Mehmed Arif'den bir "hikâyet" dinleyelim.

"Eyyûb-i ensârîde İsâ Efendi tekyesi vardır ki bunlar Kaşgarî Hazretlerinin Türbegerdeleridir. Ve bu İsâ Efendi Haz-

retlerini cemi ricâl ü kibâr sever. Ve hatta Lâleli sâhibi merhum Sultan Mustafa pek sever. Ve bazı kere tekyelerine tebdil-i câme olarak gelir. Bir gün yine Sultan Mustafa Merhum, tekkeye gelirken bir cenazeye rast gelir. kırk adım götürmesi sevabdır diyü cenazenin bir tarafından girer. Meğer hamal cenazesi imiş, değiştirir hiç kimse bulunmaz. Sultan Mustafa'nın vücudu daht cesâmetli bulunduğundan pek çok yorulur. Hele nasılsa cenâzeyi mahalline iysaldan sonra, tekyeye İsâ Efendi Hazretlerine gelir ve mâcerayı nakl ider. İsâ Efendi Hazretleri buyurur ki:

- Size, yâni Mülûk'e, ibâdet-i be-deniyeye ferâizden başka pek ol kadar lâzım değildir. Size ibâdet-i mâliye lâzımdır. Allah sizden ibâdet-i mâliye ve adâlet ister..."

İşte bu yapıya sâhib Sultan Mustafa, lâleli civarına post atmış, ferman derman dinlemez, deli dolu, "muhibb-i âl-i âbâ" bir "Baba" ile dostluk kurar.. Günlerden bir gün, söz yumağı öylesine açılır saçılır ki, pâdişâhın cezvesi, meczûbun cezbesi taşar.

Yaz kış, mevsimli mevsimsiz hep bir lâle ile görüldüğü için olsa gerek, Lâleli Baba olarak ün salan meczub, Sultan Mustafa'ya:

-Senin der, tahtının da tâcının da küçük abdest bozmak kadar bile değeri yoktur.

Pâdişâh itiraz eder ama, Lâleli Baba kavlinde ısrar eder ve der:

-Bir gün anlarsın:

Bu muhâvereyi unutturan pâdişâhca günlerden sonra, gecelerden bir gece. Sultan Mustafa kıvranmaya başlar. Sıkıntısı küçük abdestini bozamamak... Doktorlar, ilâçlar idar söktürücüler.. Hayır: Kâr etmiyor:

Çâre:

Sultan Mustafa bir an için sıkıntısının şiddeti içinde kendine geliyor ve Pâdişâhca bir inleyişle:

Lâleli Baba'yı bulun: Çâ-buk: Lâleli ba..

diyor, bayılıyor.

Saray adamları Lâleli Babamın peşin-

de dört döne döne, naz niyaz nihâyet
iknâ edib götürüyorlar.

İki büküm olmuş pâdişah kâmeti lâli
babanın himmetini bekliyor ama. Babanın
şartı çok ağır:

-Saltanatından vazgeçersen seni kur-
tarırım:

Pâdişah kan ter içinde:

-Kabul:

diyebiliyor sâdece. Meczub, göklerin
ötesinden nişan veren keskin bakışlarıyla
Sultan'ın gözlerini millercesine gözlerini
gözlerine dikerek; avuçlarını dolduran
benzersiz bir elması patır patır kırarcasına
dört kelime daha ekliyor:

-Tahtını, tâcını, her şeyini:

Sultan Mustafa bütün içtenliğiyle:

-Elbet:

deyince, Meczub himmeti pâdişah kâ-
metini çözüveriyor.. Bir küçük abdest
bozma rahatlığı karşılığında tahtından
tâcından vazgeçen Pâdişah kendini topar-
layınca, Lâleli Baba ciddileşiyor ve şöyle
söylüyor:

-Bahtınız tahtınıza yâr olsun devlet-
lüm: Bizim aşımıza aş başımıza taç ge-
rekmez: ancak, bu cihan halkına bir ha-
tıra olmak üzere külliye'nizin adı adımız
olsun:

O günlerden bugünlere o semt ve
câmi lâleli olarak anılıyor.

SONUÇ VE ÖZET

Bu kısa incelemeden sonra
Namazgâhları:

- a. Menzil Namazgâhları
- b. Meydan Namazgâhları
- c. Teferrüc ve mesire Namazgâhları

d. Bayram, Cuma ve Teravîh Namazgâhları

e. Ve cenaze namazlarına mahsus
Musâllâ Namazgâhları olmak üzere beşe
ayırabiliriz. Toplu halde tetkik ede-
bildiğimiz zaman namazgâhların çoğu
kez müstakil açık ibâdet mekânı, kimi
kez de seyir yerlerinde özel bir köşe
olduğunu görüyoruz. Dolayısıyla biz,
gezinti yerlerindeki namazgâhları "özel
köşe" olarak görmek ve meşru eğlence-
lerin ibâdetle bütünleştiği takdirde
tamlaşıp tümleşebileceği görüşünü sa-
vunmak istiyoruz. Bütün kültürlerde
insan ruhunu sükûna kavuşturursa, beyni
dinlendiren ve gönlü aydınlatan, âbâd
eden en doğal ve en kaçınılmaz ihtiyaç-
tır bu. Bu ihtiyaca cevap veremeyenler,
tatmine ulaşamıyorlar.

Otağtepe'de yıldızların altında ufku
içinize çeke çeke böyle bir terâvîh kıl-
dığını düşünün:

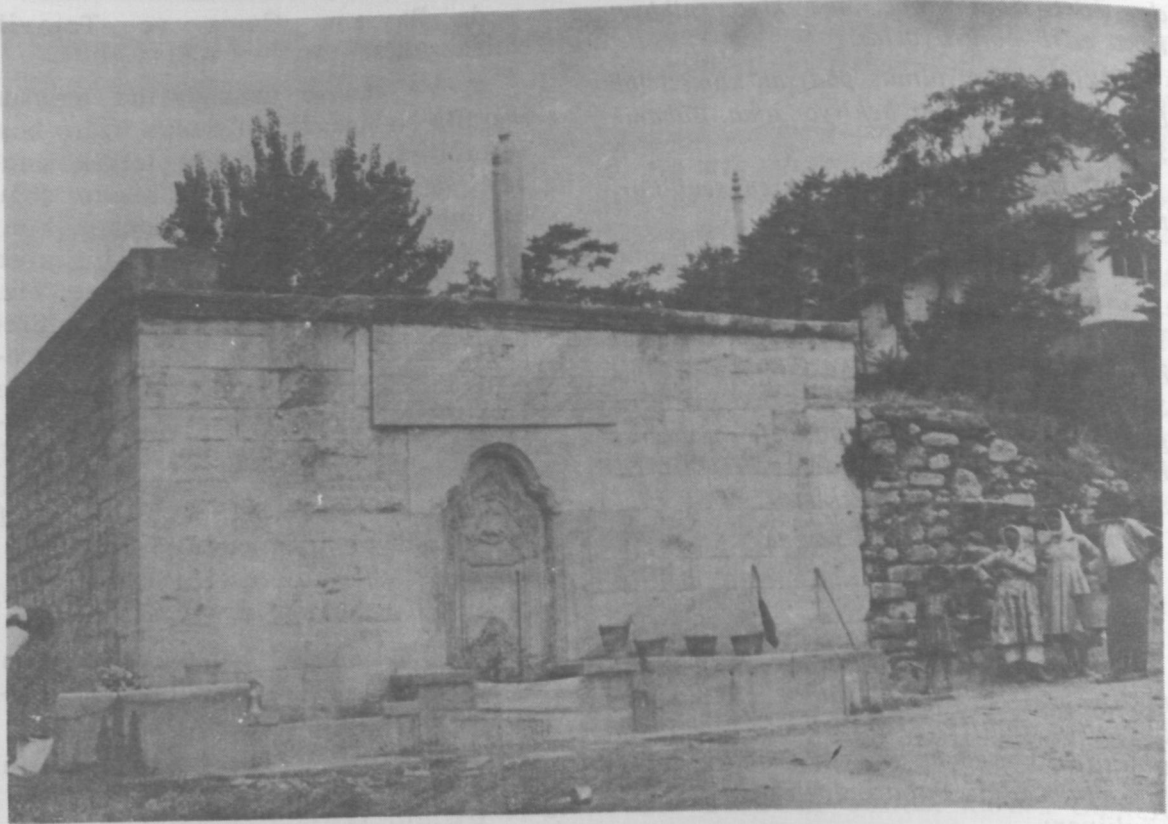
Anadolu Hisarı'nda ırmakla denizin
kucaklaştığı yerde bir cuma kılın:

Küçüksu'da bir akşam,

Aâââh sana ulaşısam:

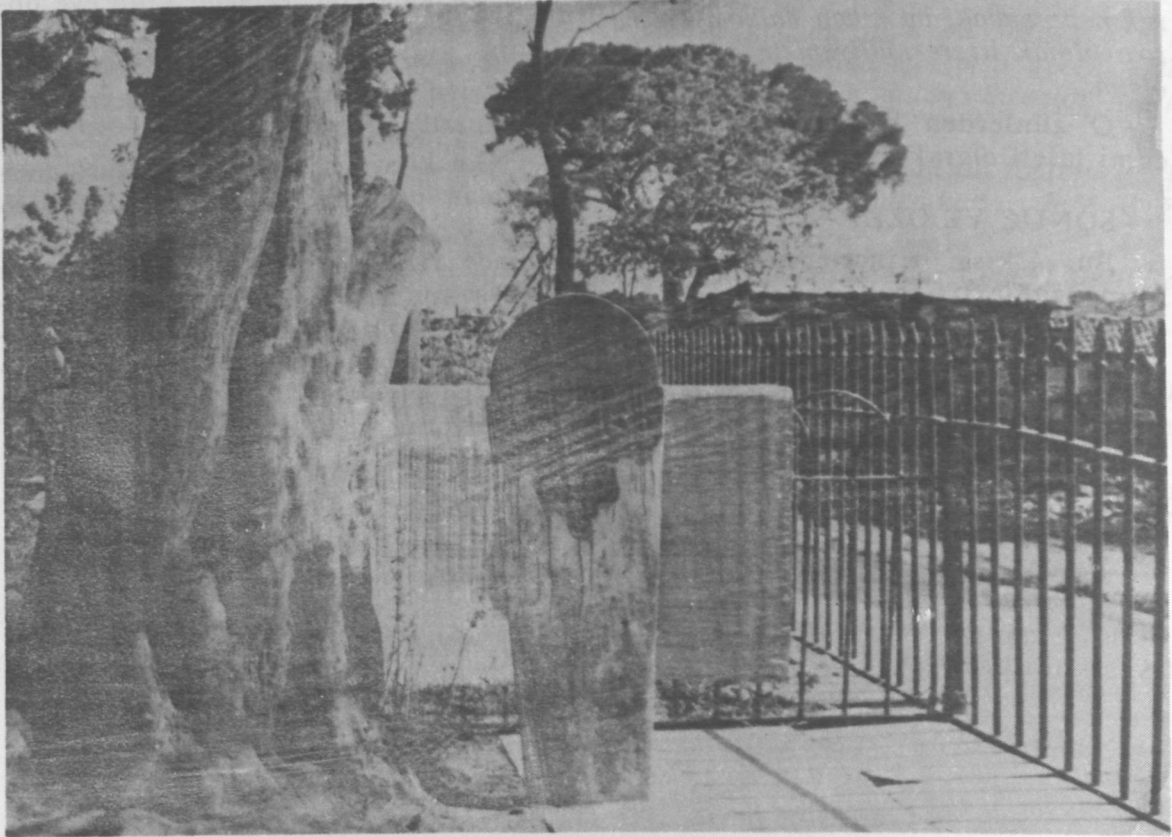
duygularıyla "evvâbin" kılıb eve dö-
nerken içiniz ılık duygular ve sonsuz
aydınlıklarla dolacaktır. Bunlar "es-
kimeyen yeni"yi yaşatan bir medeniye-
tin parıltılarıdır.

En kısa ve en öz ifade ile Namaz-
gâhlar: parıltıları hâla sönmeyen yük-
sek bir uygarlığın zengin duyarlığı i-
çinde fizikle metafiziği kucaklaştıran
peyzaj mimarlığımızın, açık mekân kül-
türü ve yaşanılır çevre düzeni anlayı-
şımızın dünümüzden günümüze yansı-
yan açık anıt ve kanıtlarıdır. Bundan
özge yorum yok!

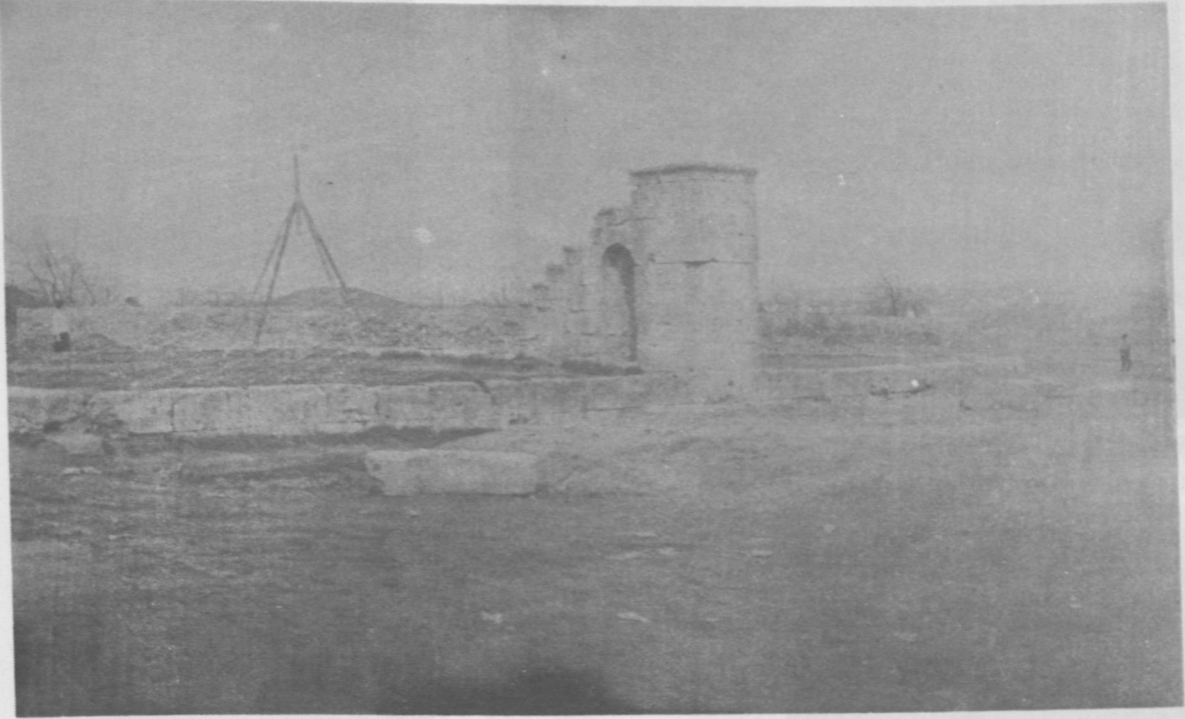
Resim 1 : Kasımpaşa'da Kadınlar Çeşmesi Sofalı Namazgâhi

Resim 2 : "Küllema dehale aleyhâ Zekerıyyâ-l mihrâb, sene 1247"

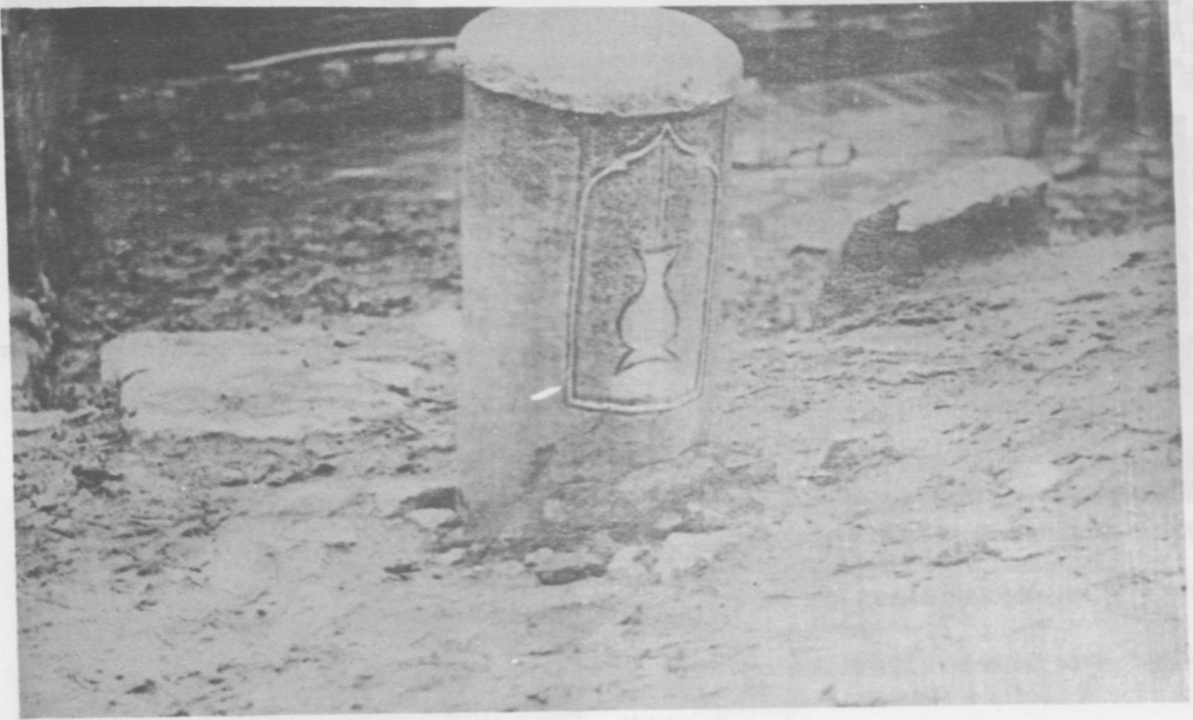
Fârâğdeğirli, Fevâid-i İsmâ'îlîye

Saray adamları Lâleli Babanın peşin-

Resim 3 : Okmeydanı Namazgâhı'nın minberi

Resim 4 : Beykoz Çubuklu'da Gülbahçesi Meydanı'ndaki Halil Ağa Namazgâhına ait olduğu sanılan değişik tarzda bir Namazgâh taşı

Resim 5 : "Küllemâ dehale aleyhâ Zekeriyya-l mihrâb, sene 1206"

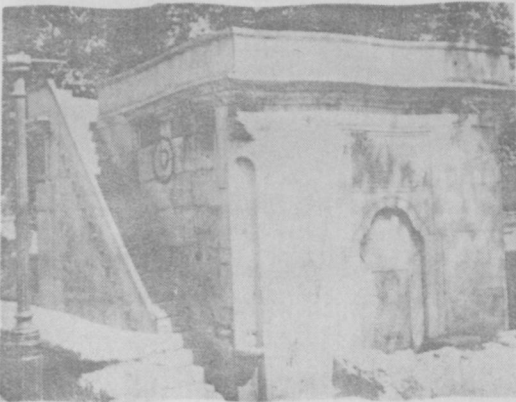
Resim 6 : "Küllemâ dehale aleyhâ Zekeriyya-l mihrâb"

Resim 7 : Nereye ait olduğunu tesbit edemediğimiz bir Namazgâh mihrabı

Resim 8 : Nereye ait olduğunu tesbit edemediğimiz bir başka Namazgâh taşı

Resim 9 : Kadırga Esmâ Sultan Namazgâh Çeşmesi. Soldaki merdivenle Namazgâha çıkılıyor.

Resim 10 :
Anadoluhisarı
Namazgâhı'nın
harab hâli

